

Kreetta Jumisko, Elina Mikkonen & Marjo Vilppola

**KOSKETTELUKIRJA KEHITYSVAMMAISEN LAPSEN VUOROVAIKUTUKSEN
JA OSALLISUUDEN TUKEMISESSÄ**

Koskettelukirja iltapäivätoimintaan

KOSKETTELUKIRJA KEHITYSVAMMAISEN LAPSEN VUOROVAIKUTUKSEN JA OSALLISUUDEN TUKEMISESSA

Koskettelukirja iltapäivätoimintaan

Kreetta Jumisko, Elina Mikkonen
& Marjo Vilppola
Opinnäytetyö
Syksy 2020
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Tekijät: Kreetta Jumisko, Elina Mikkonen ja Marjo Vilppola

Opinnäytetyön nimi: Koskettelukirja kehitysvammaisen lapsen vuorovaikutuksen ja osallisuuden tukemisessa.

Työn ohjaajat: Riikka Huttunen ja Mira Schoderus

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2020

Sivumäärä: 44 + 5

Tässä toiminnallisessa opinnäytetyössä valmistettiin koskettelukirja kehitysvammaisille lapsille Oulun seudulla sijaitsevaan erityisryhmien iltapäivätoimintaan. Ryhmiin lainataan koskettelukirjoja Celialta ja ne ovat lapsille mieluisia. Omia koskettelukirjoja heillä ei ole, joten oman kirjan saaminen ryhmään oli mieluista.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, voidaanko koskettelukirjan avulla tukea kehitysvammaisten lasten ja heidän kanssaan työskentelevien aikuisten välistä vuorovaikutusta ja tukea lasten osallisuutta ja mahdollisuuksia osallistumiseen iltapäivätoiminnassa.

Kirja oli iltapäivätoiminnassa käytössä kaksi viikkoa, jonka jälkeen kirjaa käyttäneet ohjaajat vastasivat kirjan mukana toimitettuihin kyselylomakkeisiin. Kysymykset koskivat vuorovaikutuksen laatua ja osallisuuden toteutumista kirjan lukuhetkellä. Pyysimme myös palautetta kirjasta. Vastausten perusteella koskettelukirja tuki lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta sekä osallisuutta. Lapset olivat kiinnostuneita kirjasta eikä kukaan kieltäytynyt kirjan lukemisesta. Suurin osa lapsista jaksoi kuunnella kirjan lukemista ja halusi kosketella kirjan sivuja. Kirjaan oltiin tyytyväisiä.

Opinnäytetyössä teoreettisena viitekehyksenä käsitellään kehitysvammaisuutta lapsella, aistien kehityksen tukemista koskettelukirjan avulla ja kehitysvammaista lasta iltapäivätoiminnassa sekä vuorovaikutusta ja osallisuutta. Lisäksi kuvataan koskettelukirjan valmistamisen vaiheet suunnittelusta toteutukseen, sen käyttö asiakasryhmässä sekä kyselyn tulokset ja johtopäätökset.

Asiasanat: Kehitysvamma, Koskettelukirja, Vuorovaikutus, Osallisuus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

Authors: Kreetta Jumisko, Elina Mikkonen ja Marjo Vilppola

Title of thesis: Touch book for children with developmental disability to support their interaction and involvement

Supervisors: Riikka Huttunen ja Mira Schoderus

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2020 Number of pages: 44 + 5

For this thesis, a touch book was planned and created for children with developmental disability. The book was made for an after-school club at a school in Oulu. Aim of this thesis was to find out if the touch book could support interaction between the children and the club's employees and if the touch book could support the children's participation at the club.

The book was used at the club for two weeks and after that the employees filled out a questioner about the books ability to support interaction and participation of the children.

Based on the answers the book can support interaction and participation. Children were interested in the book, they listened and touched it. They were very satisfied with the book.

In the theoretical part of this thesis we discuss children with developmental disability in the after-school clubs, and participation and interaction.

We also talk about the planning and making process of the touch book. In this part of the thesis we have also included pictures of the book.

We present the answers that were given in respond to the questioner and ponder on whether the book was successful in these areas.

Keywords: Developmental disability, touch book, interaction, participation

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA LAPSI ILTAPÄIVÄTOIMINNASSA.....	8
2.1	Kehitysvammainen lapsi	8
2.2	Koskettelukirja ja aistit	9
2.3	Kehitysvammainen lapsi iltapäivätoiminnassa.....	10
3	KEHITYSVAMMAISEN LAPSEN VUOROVAIKUTUS JA OSALLISUUS	12
3.1	Varhainen vuorovaikutus ja sen merkitys.....	13
3.2	Vuorovaikutuksen tasoja	13
3.3	Lapsi kasvaa, kehittyy ja oppii vuorovaikutuksessa.....	14
3.4	Kehitysvammaisen lapsen vuorovaikutus.....	16
3.5	Osallisuus.....	18
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	20
4.1	Opinnäytetyön tavoitteet	20
4.2	Yhteistyökumppanimme, erityistä tukea tarvitsevien lasten iltapäivätoiminta	20
4.3	Koskettelukirjan aihe.....	21
4.4	Kirjan suunnittelun vaiheet	22
4.5	Kirjan valmistumisen vaiheet	24
4.6	Valmis kirja.....	25
4.7	Kirjan käyttö asiakasryhmässä ja palautteen analysointi	29
4.8	Oppimistavoitteemme	31
4.9	Opinnäytetyömme eettisyys ja luotettavuus	31
5	KYSELYN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	33
6	POHDINTA.....	36
	LÄHTEET.....	40
	LIITTEET	45

1 JOHDANTO

Vuorovaikutustaidot ovat merkittävässä roolissa kaikkien, niin myös kehitysvammaisen lasten hyvinvoinnin kannalta. Oppiminen ja kehitys perustuvat sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja sosiaaliset taidot opitaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa jokapäiväisissä tilanteissa. (Kaski, Manninen & Pihko 2013, 185). Myös osallisuus on tärkeää lapsen kehityksen kannalta. Sen myötä lapsi saa hyviä kokemuksia vaikuttamisestaan ja se lisää hänen hyvinvointiaan. Sosiaalisia suhteita voidaan tukea sosiaalisen osallisuuden avulla. Sosiaalisella osallisuudella tarkoitetaan ryhmän jäsenten arvostamista ja hyväksyntää. Kun sosiaalinen osallisuus toteutuu, lapsi otetaan mukaan yhteisiin toimintoihin eikä hän jää ulkopuolelle. Tuolloin lapsi saa kokemuksen hyväksynnästä ja merkityksellisyydestä. Sosiaalisella osallisuudella onkin tärkeä merkitys lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle. Tukea tarvitsevat lapset kokevat tulevansa useammin kiusatuiksi kuin muut lapset. (Viitala 2019, 63-66.)

Valmistimme opinnäytetyötämme varten koskettelukirjan kehitysvammaisille lapsille erääseen Oulun seudulla sijaitsevaan erityisryhmien iltapäivätoimintaan. Opinnäytetyömme tavoitteena oli selvittää, voidaanko koskettelukirjan avulla tukea kehitysvammaisten lasten ja heidän kanssaan työskentelevien aikuisten välistä vuorovaikutusta ja tukea lasten osallisuutta ja mahdollisuuksia osallistumiseen iltapäivätoiminnassa.

Koskettelukirjat sopivat näkövammaisten lasten lisäksi myös kehitysvammaisille lapsille ja nuorille (Celia 2020, viitattu 12.2.2020). Kyseisen koulun pienryhmiin lainataan koskettelukirjoja Celia kirjastosta, mutta omia koskettelukirjoja koululla ei ole. Koskettelukirjat ovat lapsille mieluisia, joten oman kirjan saaminen ryhmään on toivottu asia.

Valmistumme sosionomeiksi, joten oppimistavoitteemme perustuvat sosiaalialan kompetensseihin. Keskeistä sosiaalialan ammattilaisen työssä on vuorovaikutukseen ja ihmissuhteisiin liittyvä osaaminen. Vuorovaikutusta havainnoidaan ja edistetään eri tilanteissa ja työntekijän tulee luoda hyvää ilmapiiriä myös asiakkaiden keskuuteen. (Soisalo 2011, 129). Pyrimme vahvistamaan omaa ammatillista kasvuaamme, asiakastyön osaamista ja eettistä osaamista. Huomioimme asiakaslähtöisyyden ja eettisyyden kaikissa opinnäytetyömme työskentelyn vaiheissa. Tällä hetkellä elämme poikkeusaikoja koronatilanteen vuoksi, joten olemme olleet erityisen hienotunteisia pohtiessamme eet-

tisesti oikeita tapoja olla yhteistyössä iltapäivätoiminnan kanssa. Olemme huomioineet työn suunnittelussa ja yhteydenpidossamme iltapäivätoimintaan asiakkaan tarpeet ja voimavarat. Eettisen osaamisen myötä sosionomin tulee edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä huomioida jokaisen yksilön ainutkertaisuus. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 100, 166.)

Halusimme kehittää omaa ammatillista osaamistamme kehitysvammaisten parissa työskentelystä, joten opinnäytetyön aihe valikoitui oman kiinnostuksemme mukaisesti. Koskettelukirja valikoitui tuotteeksi, koska sitä voidaan käyttää useiden eri ikäisten ja tuen tarpeessa olevien ihmisten kanssa. Yksi ryhmämme jäsenistä on ollut aikaisemmin mukana valmistamassa Celialle kirjaa opiskellessaan käsityötieteen perusopinnoista. Hänellä on myös taustalla artesaaniopinnot. Yksi ryhmämme jäsenistä työskentelee yhteistyökumppaniksi valikoituneessa lasten aamu- ja iltapäivätoiminnassa. Hän tuntee siten läheisesti ryhmän tarpeet. Kaksi meistä valmistuu varhaiskasvatuksen opettajiksi ja tuolloin on tarpeen tietää myös erityisen tuen tarpeessa olevien lasten maailmasta. Varhaiskasvatuksen opettajan tulee osata vastata kaikkien lasten kehityksen oppimisen tukemiseen (Pihlaja & Viitala 2019, 12).

Tässä raportissa esittelemme työmme perustana olevan teoreettisen viitekehyksen, jossa käsittelemme kehitysvammaisen lapsen vuorovaikutusta ja osallisuutta sekä kehitysvammaisuutta lapsella, aistien kehityksen tukemista koskettelukirjan avulla ja kehitysvammaista lasta iltapäivätoiminnassa. Sen jälkeen kuvaamme opinnäytetyömme toteutuksen ja esittelemme valmistamamme kirjan. Lopuksi esittelemme iltapäivätoiminnan ohjaajille suunnatun kyselyn tulokset ja pohdimme ja arvioimme omaa opinnäytetyöprosessiamme. Loppuun olemme liittäneet koskettelukirjan tarinan ja ohjaajille jaetun kyselylomakkeen.

2 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA LAPSI ILTAPÄIVÄTOIMINNASSA

Oppilaat, joille on tehty erityisen tuen päätös, ovat oikeutettuja aamu- ja iltapäivätoimintaan koko perusopetuksen ajan. (Opetushallitus 2011, viitattu 10.2.2020). Erityisen tuen päätös tehdään oppilaalle, jolle muut tukitoimet eivät ole riittäviä tai oppilaan vamma tai sairaus edellyttää erityisiä opetusjärjestelyjä. Päätös sisältää myös erilaiset tukipalvelut. (Opetushallitus 2020, viitattu 23.6.2020.) Aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämisestä vastaa kunta. Se voi järjestää sen itse, muiden kuntien kanssa yhteistyössä tai hankkia palvelun kolmannelta sektorilta, esimerkiksi järjestöiltä. Vuonna 2011 on laadittu Perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet ja toiminnan tulee perustua tähän. Kunnassa tulee perusteiden pohjalta laatia ja hyväksyä toimintasuunnitelma. (Opetushallitus 2020, viitattu 10.2.2020.)

2.1 Kehitysvammainen lapsi

Maailman terveysjärjestö WHO:n tautiluokitus määrittelee älyllisen kehitysvammaisuuden tilaksi, jossa henkisen suorituskyky ei ole päässyt kehittymään tai kehitys on epätäydellistä. Puutteita on erityisesti kognitiivisissa, kielellisissä, motorisissa ja sosiaalisissa taidoissa. (Kaski, Manninen & Pihko 2013, 16.) Kehitysvammaisuus vaikeuttaa oppimista ja asioiden ymmärtämistä. Vaikutus yksilön elämään vaihtelee. Jokaisella on kuitenkin omia vahvuuksia ja kykyjä ja oikeanlaisen tuen avulla jokainen voi kehittyä ja oppia. (Kehitysvammaliitto 2020, viitattu 8.2.2020.) Lapset kehittyvät ja oppivat asioita yksilöllisesti. Tuolloin on ympäristöllä kuten perheenjäsenillä, kavereilla, opettajilla, avustajilla ja terapeuteilla oleellinen rooli lapsen kehityksessä, oppimisessa ja osallisuudessa. (Hyytiäinen ym. 2014, 30-32.)

YK:n yleissopimuksessa vammaisuutta katsotaan sosiaalisesta näkökulmasta. Siinä vammaisuus näyttäytyy tilanteissa, joissa ihminen kohtaa hänen osallisuuttaan haittaavia esteitä ympäristössään. (Vernerinet. 2020, viitattu 8.2.2020.) Sosiaalisen mallin mukaan kehitysvammaisen lapsen kohdalla pyritään järjestämään kasvuympäristöä siten, että se tukee lapsen kasvua ja oppimista (Ketonen ym. 2019, 288).

Vammaisella lapsella tulee olla samanlaiset oikeudet ja mahdollisuudet täysipainoiseen elämään ja osallisuuteen kuin muillakin lapsilla. Tukitoimet on suunniteltava niin, että tämä toteutuu. (Vammaispalvelujen käsikirja 2019, viitattu 11.7.2020.)

Arjen sujumisen kannalta on tärkeää, että vuorovaikutus on toimivaa. Työntekijöiden tulee kyetä tunnistamaan kehitysvammaisten yksilölliset viestintäkeinot. (Ketonen ym., 290). Kehitysvammaisella lapsella voi olla käytössään puhetta tukeva tai korvaava kommunikointimenetelmä, esteetön viestintä eli AAC. Esteetön viestintä on käsitteenä uudempi kuin AAC, joten käytämme sitä ilmaisua tässä suunnitelmassa. Esteetön viestintä on vuorovaikutuksen väline ja sen avulla mahdollistetaan lapselle itsensä ilmaisu (Merikoski & Pihlaja 2019,201.) Lapsi voi käyttää viestinnässään esimerkiksi tukiviittomia tai kuvia ja välineenä voi olla kommunikointikansio tai kommunikointiohjelma tablet-tietokoneella. Mukana viestinnässä on myös sanaton viestintä. (Papunet 2020, viitattu 11.7.2020.)

2.2 Koskettelukirja ja aistit

Opinnäytetyön idea syntyi iltapäivätoiminnan työntekijöiden toiveesta saada ryhmään oma koskettelukirja. Kirjoja lainataan Celialta, mutta ne ovat kysytyjä eikä niitä ole mahdollista saada ryhmään riittävää määrää. Kehitysvammaisen lapsi voi ymmärtää tavallisia kuvia heikosti (Ketonen, Palmroth, Röman, Salmi & Poikkeus 2011, 181). Tuolloin tavallinen kuvakirja ei palvele häntä parhaalla mahdollisella tavalla.

Teimme tutkimusmatkailua aiheeseen ja huomasimme että koskettelukirjoista oli tehty Celialle muutamia tutkimuksia, lähinnä käsityön, erilaisuuden hyväksymisen ja aistien tukemisen näkökulmasta. Koska valmistumme sosionomeiksi, meitä kiinnosti tehdä kirja tukemaan vuorovaikutusta ja osallisuutta, joten näkökulma oli opinnäytetyösaralla uusi. Koskettelukirjan tarkoitus on tarjota kouluisten iltapäivätoiminnan kehitysvammaisille lapsille puhetta tukevan kommunikoinnin ja aistien stimuloinnin välityksellä tukea vuorovaikutukseen ja osallisuuteen.

Koskettelukirjojen avulla on mahdollista kehittää monia asioita. Lapsi voi oppia uusia sanoja ja käsitteitä sekä oppia tulkitsemaan ja hahmottamaan ympäröivää maailmaa. Keskittymiskykyyn voidaan vaikuttaa kiinnostavilla yksityiskohdilla. Koskettelukirjat harjaannuttavat aistitoimintoja ja mahdollistavat hienomotoristen taitojen harjoittelun ja mielikuvituksen kehittymisen. (Celia 2017, viitattu 9.2.2020.) Aistit kehittyvät lapsen ensimmäisten kuukausien aikana huimasti, aistien kypsymisen ja vuorovaikutuksen tuloksena. Pieni lapsi kokee kokonaisvaltaisesti ja emotionaalisesti aistiärsykkeet, mutta lapsen hermoston kehittyessä ja kokemusten lisääntymisen myötä mahdollistuu

myös aistien kehittyminen. Vammaisen lapsen aistitoiminnot eivät välttämättä kehity normaalisti, joten tarvitaan suunniteltuja toimenpiteitä. (Lehtinen ym., 1993, 10-11.)

Kun tuetaan kehitysvammaisen lapsen kehitystä, on tärkeää tarjota tietoisesti sopivia ja yksilöllisesti kiinnostavia aistiärsyksiä. Tällä pyritään edistämään lapsen aistihavaintojen jäsentämistä ja tavoitteellisen toiminnan syntymistä. Harjaannuttamalla aistitoimintoja, voidaan myös tukea lapsen todellisuuskäsityksen rakentumista. Aistien kautta lapsella on mahdollisuus hankkia tarvitsemiaan kokemuksia. Tarkoitus ei ole, että tarjotaan mahdollisimman paljon erilaisia ärsyksiä sattumanvaraisesti, vaan lapsen lähtökohtien mukaan. (Kaski ym. 2013, 174.)

Aisteja voidaan harjaannuttaa joko erillisinä tai kokonaisvaltaisesti. Erillisinä harjaannutettaessa kehittämään tietyn aistielimien herkkyyttä tai kykyä ottaa vastaan tietynlaisia aistimuksia. Kokonaisvaltaisessa aistien toiminnan kehittämisessä tuotetaan samasta asiasta ärsyksiä eri aistikana-ville. Lapsen on hyvä saada monipuolisia, hänen kehitystasolleen sopivia aistihavaintoja. Kun puhutaan kokonaisvaltaisesta aistitoimintojen kehittämisestä, liittyy siihen käsite sensorinen integraatio. Aistiärsykkeiden antaminen toteutetaan niin, että niihin voidaan reagoida tarkoituksenmukaisesti. Vaikeavammaisen lapsi tarvitsee apua saadakseen aistiärsyksiä. On tärkeä käyttää selkeitä ja voimakkaita ärsyksiä. Vähitellen lapsi voi oppia yhdistämään eri aistien kautta saamaansa informaatiota tarkoituksenmukaisiksi havainnoiksi. (Kaski ym. 2013, 74-175.)

2.3 Kehitysvammaisen lapsi iltapäivätoiminnassa

Kehitysvammaiselle lapselle kuuluu lain kehitysvammaisten erityishuollosta mukaan yksilöllinen hoito ja muu huolenpito ja aamu- ja iltapäivätoiminnan katsotaan kuuluvan tähän. Toiminta on perheelle maksutonta, koska laissa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista sanotaan, että erityishuolto ja siihen liittyvät kuljetukset ovat maksuttomia. (Vernerinet 2013, viitattu 10.2.2020.)

Perusopetuksessa on käytössä kolmiportainen tuki ja vaativa erityinen tuki. Tukea tarvitsevilla lapsilla iltapäivätoiminta voi olla osa kolmiportaisen tuen tukitoimia, jolloin lapsen päivästä muodostuu hyvä kasvatuksellinen ja opetuksellinen kokonaisuus. (Opetushallitus 2011, 15-16.) Kolmiportainen tuki sisältää mahdollisuuden saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea, joista kerrallaan voi saada vain yhden tasoista tukea. Tukimuotoja voivat olla esimerkiksi tukiopeutus, osa-aikainen erityisopetus, tulkitsemis- ja avustajapalvelut ja apuvälineet. Edellä mainittuja tukimuotoja voidaan käyttää kaikilla tuen tasoilla. Tukea tulee antaa niin kauan ja sen muotoisena kuin se on oppilaalle

tarpeellista. Lisäksi tuen tulee olla joustavaa, pitkäjänteisesti suunniteltua ja tuen tarpeen mukaan muuttuvaa. Erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tehdään erityisen tuen tarpeen päätös, jonka jälkeen hän saa erityistä tukea ja hänelle tehdään henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Erityistä tukea annetaan, kun muut tuen muodot eivät riitä saavuttamaan riittäviä tavoitteita kasvussa, kehityksessä ja oppimisessa. Opetus muodostuu erityisopetuksesta ja niistä tuen muodoista, joita oppilas tarvitsee. Oppilas voi esimerkiksi edelleen tarvita tukiopetusta tai osa-aikaista erityisopetusta, vaikka on jo erityisopetuksessa. Lisäksi oppilaalla on oikeus muihin tuen muotoihin kuten esimerkiksi ohjaukseen, tulkittamiseen- ja avustajapalveluihin, yksilökohtaiseen oppilashuoltoon ja erityisiin apuvälineisiin. Oppilaan oppimista tuetaan erilaisilla pedagogisilla järjestelyillä ja ne voivat liittyä opetukseen, työtapoihin, valittaviin materiaaleihin ja välineisiin. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 61-68.) Vaativa erityinen tuki on suunnattu lapsille, joilla on erityisen monialaiset tarpeet omalle kasvuun, kehitykselleen ja oppimiselleen. (Ketonen, Kontu, Lahtinen, Pesonen & Tuomi 2019, 294.)

Iltapäivätoiminnassa voidaan käyttää kolmiportaisen tuen keinoja tai vaativan erityisen tuen keinoja tuettaessa kehitysvammaista lasta eli tuolloin lapsen tuen tarpeet katsotaan yksilöllisten tarpeiden mukaan. Pelkkä kehitysvammadiagnoosi ei kerro mitä tukea lapsi tarvitsee, vaan hän voi kehitysvammadiagnoosista huolimatta tarvita esimerkiksi liikkumiseen tarvittavaa esteettömyyttä. Lapsen toimintaympäristöä muokataan, jotta lapsi voi kehittyä tasa-vertaisesti muiden kanssa. (Heiskanen, N 2019, 97.)

Aamu- ja iltapäivätoiminta tarjoaa lapselle turvallisen kasvu ympäristön. Toiminnalla tuetaan lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Toimintaa suunnitellaan yksilölliset ja yhteisölliset näkökohdat huomioiden. Lapsille tarjotaan heidän tarpeitansa vastaavaa monipuolista ja virkistävää toimintaa. Osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen sekä sosiaalinen vahvistaminen ovat keskeistä aamu- ja iltapäivätoiminnan toteuttamisessa. Lasten tulee saada onnistumisen kokemuksia, tulla kuulluiksi ja saada mahdollisuus osallistua toiminnan suunnitteluun. Jokaisen lapsen tulee myös saada tarpeidensa mukaista tukea ja ohjausta. Kun aamu- ja iltapäivätoimintaa järjestetään tukea tarvitseville lapsille, on toiminnan ja ajankäytön suunnittelu, selkeys ja ennakointi tärkeää. Myös tilat ja välineet tulee olla lasten tarpeisiin sopivia. (Opetushallitus 2011, 5-14.)

3 KEHITYSVAMMAISEN LAPSEN VUOROVAIKUTUS JA OSALLISUUS

Tässä osiossa käymme läpi vuorovaikutusta ja osallisuutta kiinnittäen erityistä huomioita lapsen vuorovaikutusta ja osallisuutta tukeviin teorioihin. Vuorovaikutusosaamista voidaan lähestyä eri näkökulmista ja siinä on useita ulottuvuuksia eli voidaan tarkastella vuorovaikutusprosessia tai sitä, mitä sillä saavutetaan ja mikä on sen tavoite (Laajalahti 2014, 21,36.). Lähestymme vuorovaikutuksen aihetta lähinnä sen tavoitenäkökulmasta. Eli opinnäytetyömme koskee lasta iltapäivätoiminnassa, jossa oleellista on vuorovaikutuksessa tukea lapsen kasvua, kehitystä, oppimista ja hyvinvointia iltapäivätoiminnan tavoitteiden suuntaisesti. Lisäksi kaikessa sosiaalialan työssä vuorovaikutuksen tavoitteena on henkilön parempi elämänhallinta ja hänen hyvinvointinsa, jossa asiakkaan tarpeet huomioidaan (Vilén, Leppämäki & Ekström. 2002,87).

Vuorovaikutus on vastavuoroista yhdessä toimimista ja mielipiteiden sekä ajatusten vaihtoa, jossa lapsi oppii ja kehittyy. Hyvässä vuorovaikutuksessa lapsi kokee olonsa hyväksi ja turvalliseksi. Vuorovaikutus voi olla joko sanallista tai sanatonta (Kauppila 2011, 25,33,70). Hyvässä vuorovaikutuksessa ollaan läsnä ja toisesta kiinnostuneita, toista rohkaistaan, kannustetaan, kuunnellaan, osoitetaan myötätuntoa ja ilahdutetaan. Usein kyse on kannustavista ja rohkaisevista sanoista ja eleistä arjessa. (MIELI Suomen mielenterveysseura, viitattu 11.5.2020; Kaski, Manninen & Pihko 2013, 185.)

Sosiaaliset verkostot ja ihmissuhteet ovat kaikille ihmisille tärkeä voimavara, niin kehitysvammaisillekin (mielenterveystalo.fi, viitattu 9.7.2020.). Vuorovaikutussuhteet merkitsevät ihmisille paljon ja voivat parhailaan rikastuttaa ihmisten tunne-elämää (Kauppila 2011, 77). Onnistuneessa vuorovaikutuksessa toinen kohdataan sensitiivisesti. Sensitiivinen henkilö virittäytyy toisen maailmaan ja osaa lukea toisen tunne- ja tarvetilaa. Hän sovitaa ja rytmittää omaa tunnetilansa tarpeen mukaan. Hän on psyykkisesti läsnä oleva, tarkkailee toista ja on herkkänä toisen aloitteille. Lisäksi hän muuttaa omaa toimintaansa tarvittaessa. Erityisesti vaikeasti kehitysvammaisen vuorovaikutuksessa sensitiivisyys on tärkeimpiä vuorovaikutusta vahvistavia tekijöitä. Eli kun kehitysvammaisen henkilö huomaa, että hänen vuorovaikutusaloitteillaan on merkitystä se lisää hänen omaa aloitteellisuuttaan. (Vuoti, Burakoff & Martikainen 2009, 22.)

Osallisuus on mukaan ottamista, osallistumista, yhteen kuulumista, vaikuttamista ja demokratiaa. Voidaan puhua aktiivisuuden ja yhdenvertaisuuden mahdollisuuksista. (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari, & Keto-Tokoi 2017, 3, viitattu 15.2.2020.)

Osallisuudella tarkoitetaan lapsen kuulemistä sekä hänen mahdollisuuksiaan vaikuttaa toimintoihinsa ja toimintaympäristöönsä. Lapsella tulee olla mahdollisuus olla mukana omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa. Osallisuuteen kuuluu oikeus osallistua toimintoihin oman mielenkiinnon tai sen hetken halun mukaisesti. Halutessaan lapsella tulee olla mahdollisuus kieltäytyä osallistumasta. Osallisuuden myötä lapsi saa hyviä kokemuksia vaikuttamisestaan ja se lisää hänen hyvinvointiaan. (Viitala 2019, 63-64.)

3.1 Varhainen vuorovaikutus ja sen merkitys

Varhaisen vuorovaikutuksen teorian luojaksi voidaan nimetä kiintymyssuhteen tutkija John Bowlby. Hyvä kiintymyssuhde tuo lapselle turvaa. Kiintymyssuhde on emotionaalisesti lapselle tärkeä suhde, joka kohdistuu lapselle tärkeimpään henkilöön, jolloin suhde voidaan nimetä primaarisesti kiintymyssuhteeksi. Lapsella on yleensä kuitenkin useita tärkeitä kiintymyssuhteita. Kiintymyssuhteen laadulla on merkitystä lapselle eli hyvässä kiintymyssuhteessa lapsi voi hyvin ja se tukee tuolloin hänen tasapainoista kehitystään. Lapsi oppii hyvässä kiintymyssuhteessa luottamaan aikuisen ja omien tunteidensa säätelyä ja itsekontrollia, jotka luovat pohjaa hänen sosiaaliselle kehitykselleen ja -vuorovaikutukselleen. Eli aikuinen opettaa tunteiden säätämisessä, kun hän reagoi lapsen viesteihin lohduttaen ja auttaa näin lasta selviämään huonoista tunnetiloista ja tilanteista. (Keltikangas-Järvinen 2012, 26-30, 39.)

3.2 Vuorovaikutuksen tasoja

Hyvään vuorovaikutukseen kuuluu luottamus toiseen, toisen hyväksyminen, avoimuus, rehellisyys, toisen ymmärtäminen, hyvä tunneyhteys ja ylipäätään sosiaalinen kontakti, jossa on hyvä olla (Kauppila 2011, 70-72). Perusopetuksen aamu ja iltapäivätoiminnan perusteiden linjauksissa korostetaan lapsen vuorovaikutustaitoja kehittämistä ja turvallisen aikuisen läsnäoloa (opetushallitus 2011, 6).

Vuorovaikutusta tapahtuu erilaisissa tilanteissa ja sosiaalisissa tapahtumissa ja niillä on henkilöille omat merkityksensä. Kauppila (2011, 75-77) jakaa merkityksen tasoja kolmeen ryhmään. Nämä

ovat kognitiivinen taso, sosiaalinen taso ja emotionaalinen taso. Vähiten vuorovaikutukseen sitova on kognitiivinen taso, jossa tapahtuu asian ja tiedon välitystä. Sosiaalinen taso kuvastaa ihmissuhteiden merkitystä. Eli onnistuneessa sosiaalisessa kanssakäymisessä rakennetaan merkityksellisiä ihmissuhteita ja ne edistävät luottamusta toisiin ihmisiin ja eheyttävät ihmistä. Tällaisia merkityksellisiä ihmissuhteita ovat esimerkiksi lapsen ja vanhemman väliset suhteet. Opettajan tai tutun ohjaajan ja lapsen väliset suhteet voivat myös muodostua merkittäviksi ihmissuhteeksi. Koululaisilla voi olla myös ikäviä sosiaalisia vuorovaikutussuhteita, joissa voi tapahtua pahimmillaan kiusaamista. Tällainen ikävä tapahtuma ja kokemus voi vaikuttaa kielteisesti myös muihin sosiaalisiin suhteisiin. Emotionaalisella tasolla vuorovaikutussuhteet ovat merkittäviä. Lapsi voi saada turvallisuuden kokemuksen, kun hän saa olla aikuisen lähellä, jutella hänelle tai olla hänen sylissään. Emotionaalien taso toteutuu usein kotona, mutta myös kouluilla ja kerhoilla voi syntyä tällainen hyvä emotionaalinen ilmapiiri, jossa lapsen on hyvä olla. Iltapäivätoiminnan ohjaajien tulee kiinnittää huomio omaan toimintaansa, jotta vuorovaikutus on lapselle turvallinen. Koskettelukirja tukee emotionaalista vuorovaikutuksen tasoa, kun siinä ollaan aikuisen kanssa lähekkäin, jopa sylissä.

3.3 Lapsi kasvaa, kehittyy ja oppii vuorovaikutuksessa

Iltapäivätoiminta tukee lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukee hänen sosiaalista kehitystään ja tunne-elämäänsä. (Opetushallitus 2011, 5,9,12). Kasvu on prosessi ja kasvatusta on pedagogista toimintaa, jolla pyritään vaikuttamaan lapsen kasvu- ja sivistysprosessiin. Kasvatusta on vuorovaikutuksen muoto, jossa kasvattaja ottaa pedagogisen vastuun toiminnasta. Kasvatustoiminta ei ole vuorovaikutussuhteeltaan täysin tasavertainen, vaan kasvattaja tietää asioista kasvatettavaa enemmän ja mukauttaa toimintaansa tavoitteidensa mukaisesti (Siljander 2016, 28-30, 93,190). Kasvatuksella voidaan nähdä olevan kolme perustehtävää, jotka ovat identiteetin rakentaminen, sivistyksen aikaan saaminen ja yhteiskuntaan sopeuttaminen. Ihmisestä tulisi vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa kehittyä sivistysprosessiensa kautta yhteiskuntaan sopeutuvaksi ja siinä toimivaksi jäseneksi. Identiteettiä pyritään tietoisesti ohjaamaan sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa, niin että kehitys persoonaksi tapahtuu sosiaalisesti hyväksytyllä tavalla. (Siljander 2016, 32-40, 50, 52-53.)

Kasvun, kasvatuksen ja opetuksen merkitys on vahvistunut yhteiskunnassamme yhteiskunnan kehittymisen myötä. Nykyään kouluikäisen lapsen kasvatuksesta huolehtii perheiden ja suvun lisäksi koulut, aamu- ja iltapäivätoiminta, useat järjestöt ja media. (Rinne, Kivirauma & Lehtinen 2015, 10-11.) Iltapäivätoiminnassa ohjaajat ovat lapsen kasvattajia, jotka tukevat koulun eli perusopetuksen

ja kodin kasvatustyötä. Vanhempien suuntaan tapahtuvaa yhteistyötä voidaan nimittää kasvatuskumppanuudeksi eli siinä huomioidaan ja arvostetaan kodin vastuuta ensisijaisena kasvattajana. Perusopetuksen kanssa tehtävässä yhteistyössä kehitetään sopivia tapoja ja rakenteita toimia. Iltapäivätoiminnassa ohjaajien kuuluu järjestää lapselle vuorovaikutuksessa pedagogista toimintaa. Iltapäivätoiminta on lapsen vapaa-aikaa ja toiminnan kuuluu siten olla vapaaehtoista (Opetushallitus 2011, 6,8). Kirjan lukeminen on leppoisalta ajanvietteeltä tuntuvaa toimintaa. Ohjaajan tulee kuitenkin aina muistaa kaikessa myös pedagoginen kasvattajan rooli eli hän voi koskettelukirjan äärellä ohjata keskustelua ja toimintaa haluttuun suuntaan. Hän tuttuna aikuisena tuntee lapsen ja tietää siten hänen taitonsa ja toimii sitä kehittävästi.

Oppimista tapahtuu läpi elämän. Oppimista tapahtuu kaikkialla, niin arkielämän tilanteissa suunnittelemana, kuin pedagogisin keinoin suunnitellusti. (Siljander 2016, 59-61.) Keskeisiä oppimisen teorian taustalla vaikuttavia henkilöitä ovat Jean Piaget ja Lev Vygotski (Rinne, Kivirauma & Lehtinen 2015, 204-205).

Sveitsiläinen psykologi Jean Piaget kuvaa oppimisen tapahtuvan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toimimalla. Hänen mukaansa lapsi muodostaa ympäristön havainnoistaan skeemoja, eli toiminta- ja tietokokonaisuuksia. Uuden asian tullessa vastaan lapsi lisää skeemaan tiedon tai hylkää vanhan tiedon ja korvaa sen uudella tiedolla. Piaget'n malli korostaa lapsen oppimisessa hänen omaa toimeliaisuuttaan. Eli oppimiselle olennaista on, miten aktiivisesti lapsi tutkii ympäristöään ja mihin asioihin hän kiinnittää huomionsa. (Rinne ym. 2015, 206-207; Suomen virtuaaliyliopisto, viitattu 14.7.2020.) Tuomalla koskettelukirjan iltapäiväkerhon lapsiryhmään lapsilla lisääntyy mahdollisuus tutkia sivuja ja siinä olevia asioita yhdessä aikuisen kanssa ja siten hänen oppimisensa mahdollistuu.

Lev Vygotskin mukaan lapsi oppii, kun hän saa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kokemuksia, jotka ovat hänen lähikehityksen vyöhykkeen alueella. Eli aktuaalinen kehitystaso kuvastaa lapsen tämän hetken taitoja ja lähikehityksen vyöhykkeen taso mahdollistaa taitojen oppimisen päästäkseen korkeammalle potentiaaliselle kehitystasolle. Oppimistapahtumassa lapsi tarvitsee itseään osaavampaa henkilöä avukseen. Vygotski korostaa kielen merkitystä vuorovaikutuksellisessa oppimistilanteessa. (Rinne, Kivirauma & Lehtinen 2015, 208-209; Tieteen termipankki, viitattu 14.7.2020.) Teimme koskettelukirjan tarinan ja kuvituksen sellaiseksi, että sen aiheet ovat lapsille tuttuja, jolloin ollaan lapsen tämän hetken kehitystasolla. Sivujen kuvat ja toiminta kuitenkin haastavat lasta pohtimaan yhdessä aikuisen kanssa asioita. Ohjaaja voi esimerkiksi laskea lapsen

kanssa asioita, nimetä eri värejä ja ohjata siten lasta oppimaan lisää. Koskettelukirjan sivun toiminta voi myös haastaa lasta. Eli pystyykö lapsi laittamaan pientä nallea ensin avustettuna sille tehtyyn ”taskuun” tai kulkusta pienen nallen kaulaan ja myöhemmin osaa tehdä sen mahdollisesti itse. Lapsella on näin koskettelukirjan äärellä mahdollisuus oppia omalla lähikehitysvyöhykkeen tasollaan.

3.4 Kehitysvammaisen lapsen vuorovaikutus

Vammaisella henkilöllä voi olla vaikeuksia ilmaista itseään puheen keinoin vuorovaikutustilanteissa, jolloin on usein tarpeen käyttää puhetta tukevaa kommunikointia. Vuorovaikutuksessa auttavat usein kommunikointia tukeva eleet, ilmeet, viittomat ja kuvat. Jotta vuorovaikutus on toimivaa, tulee ohjaajan tunnistaa ja valita kommunikoinnin toimintatavat, joista lapsi on motivoitunut ja joita hän on tottunut käyttämään. Työntekijän tulee olla herkkänä kuulemaan ja tulkitsemaan lapsen usein yksilöllistä viestintää. Vuorovaikutuksen onnistumiseksi ovat merkityksellistä tutut aikuiset, jotka osaavat tulkita lapsen ilmaisua. (Hyytiäinen, Kokko, Mäki, Pietiläinen & Virtanen, P 2014, 23-24, 34-36; Ketonen ym., 289-290.) Lisäksi selkeä päivästrukturi ja selkeä viestintä tukee elämän ymmärrettävyyttä. Tuolloin henkilön on helpompi ennakoida tulevia tapahtumia ja tulkita ja ymmärtää ympäristön viestintää. (mielenterveystalo.fi, viitattu 9.7.2020.) Koskettelukirjan avulla lapsi pääsee mukaan toimintaan, vaikka hän ei pysyisi kommunikoimaan puheella. Lapsella on mahdollisuus kosketella ja osoitella kirjan kuvia ja tekstejä aikuiselle ja näin päästä vastavuoroiseen kommunikointiin aikuisen tai toisen lapsen kanssa.

Kun ollaan kehitysvammaisen henkilön kanssa vuorovaikutuksessa voi osaavamman puolen haasteena olla epävarmuus kehitysvammaisen kyvystä hahmottaa asioita. Kehitysvammaisella voi olla vaikeuksia saada itseään ilmastua ja mikäli hän toistuvasti kokee, ettei hänen viesteihinsä eikä aloitteisiinsa vastata, hän voi passivoitua. Erityisesti vaikeammin kehitysvammaisten vuorovaikutuksessa on riski, että kehitysvammaista ei kuulla ja se aiheuttaakin vaaran vuorovaikutuksen katkeamisesta tai väärin ymmärryksestä. (Burakoff, K, viitattu 11.5.2020; Vuoti, Burakoff & Martikainen 2009, 12.)

Vuorovaikutuksessa on tärkeää muistaa aikuisen oma asenne, koska oma innostus ja ilo tarttuu myös toisiin. Aikuisen tulisi olla avoimin mielin ja hänellä tulisi olla uskallusta heittäytyä tilanteisiin. Osaavammalla osapuolella on vastuu vuorovaikutuksen etenemisestä ja hänen tulisi huolehtia, että vuorovaikutus olisi mahdollisimman tasa-arvoista. Vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen kanssa

vuorovaikutus on alkuun kahdenkeskistä ja kun sitä on harjoiteltu, voidaan yhdessä kohdistaa mielenkiinto yhteiseen asiaan. Paras yhteys syntyy, kun tehdään yhdessä asioita, joista kehitysvammaisen henkilö on kiinnostunut. (Burakoff, K, viitattu 11.5.2020.) Kirjojen äärellä ollessa ollaan luonnollisesti lähekkäin ja luontevaa olla läsnä toisen aloitteille. Lisäksi yhdessä kohdistetaan huomio ja mielenkiinto kirjassa oleviin asioihin.

On todettu, että kehitysvammaiset kärsivät enemmän mielenterveyteen liittyvistä ongelmista kuin muu väestö (mielenterveystalo. fi, viitattu 9.7.2020). Tämän vuoksi on hyvä tukea kehitysvammaisen lapsen mielen hyvinvointia jo pienestä pitäen. Usein kehitysvammaiset tarvitsevat mielen hyvinvoinnin näkökulmasta eniten elämässään juuri vuorovaikutuksellista tukea. Vuorovaikutusta voidaan tukea viiden eri osa-alueen näkökulmasta, joita ovat elämän ymmärrettävyys, elämän merkityksellisyys, tunne elämän hallinnasta, sosiaaliset verkostot ja identiteetti (mielenterveystalo. fi, viitattu 9.7.2020).

Koskettelukirjan tarkoitus on tukea kehitysvammaisten lasten vuorovaikutusta kaikilla näillä vuorovaikutuksen osa-alueilla, jotta se tukee lapsen vuorovaikutusta monipuolisesti ja siten hänen mieltänsä hyvinvointia. Koskettelukirjan moniulotteiset, selkeät ja kosketeltavat kuvat, tukevat lapsen elämän ymmärrettävyyttä esteettömästi puhetta tukevien viestinnän keinoin. Elämän merkityksellisyys tulee kirjan avulla huomioitua, kun lapsi haluaa katsella kirjaa, hän saa tehdä sellaista toimintaa mikä häntä itseään kiinnostaa ja on hänelle soveltuvaa. Elämän hallinta tarkoittaa ihmisen tunnetta omista mahdollisuuksista vaikuttaa asioihinsa (Keltikangas-Järvinen 2008, 256). Koskettelukirjan äärellä lapsi saa itse vaikuttaa lukeeko kirjaa ollenkaan, vai kiinnostaako häntä tutkia jotain tiettyä sivua tai asiaa. Sosiaaliset verkostot eli läheiset ihmiset ovat tärkeitä, joten lapsi saa olla koskettelukirjan äärellä lähellä ja sensitiivisessä vuorovaikutuksessa turvallisen aikuisen kanssa. Lapsen identiteettiä ja hänen oman erilaisuutensa hyväksymistä on hyvä tukea jo varhaisnuoruudesta lähtien. Positiivinen minäkuva tukee lapsen identiteettiä ja sitä voidaan tukea hyväksymällä lapsi sellaisena kuin hän on antamalla vuorovaikutuksessa hänelle runsaasti palkitsevia kokemuksia (Kauppila 2011, 134. Iltapäivätoiminnassa lasta rohkaistaan ja kannustetaan asioihin, jolloin lapset oppivat luottamaan taitoihinsa ja tämä tukee heidän itsetuntonsa kehittymistä (Opetushallitus 2011,9). Esteettömän koskettelukirjan äärellä lapsi saa ilmaista itseään helposti. Hänen on myös turvallista kokeilla aikuisen kanssa kirjassa olevia asioita ja saada siten kokemuksen siitä, että hänet hyväksytään sellaisena kuin hän on saadessaan olla aikuisen arvostavan vuorovaikutuksen piirissä. (Mielenterveystalo.fi, viitattu 9.7.2020.)

3.5 Osallisuus

Lasten osallisuudella on lainsäädännöllinen perusta. Osallisuus on kirjattu opetussuunnitelmaan, YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, perustuslakiin, kuntalakiin, lastensuojelulakiin sekä eri kouluasteiden lakeihin. Kaikkia lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus ilmaista näkemyksiään vapaasti itseään koskevissa asioissa siten, kuin hän kykenee itse muodostamaan niitä. Lapsen näkemykset tulee huomioida hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. (Lapsenoikeuksien yleissopimus 60/1991. 12§, 13§; Perustuslaki 731/1999.6§.)

Osallisuus on tärkeää lapsen kehityksen kannalta. Sen myötä lapsi saa hyviä kokemuksia vaikuttamisestaan ja se lisää hänen hyvinvointiaan. (Viitala 2019, 63-64.) Kehitysvammaisen henkilön tulee saada kokemuksia elämän hallittavuudesta. Kehitysvammaisen ei saa yleensä niin paljon mahdollisuuksia vaikuttaa elämäänsä kuin vammaton henkilö. Tämä vuoksi on hyvä luoda henkilölle tilanteita, joihin hän voi vaikuttaa ja antaa valita esimerkiksi eri vaihtoehtoista asioita. Otetaan huomioon henkilön kyvyt ja annetaan hänelle siihen sopivia vastuita ja tehtäviä. Sellainen toiminta, joka kiinnostaa ihmistä ja on hänelle soveltuvaa, lisää elämän merkityksellisyyttä. (mielenterveys-talo.fi, viitattu 9.7.2020.) Iltapäivätoiminnan työntekijöillä on kokemus, että ryhmän lapset pitävät kirjojen kuuntelusta ja katselusta. Erityisesti he olivat nauttineet Celialta lainattujen koskettelukirjojen katselusta, kuuntelemisesta ja tunnustelusta. Näin ollen kirja tukee lasten omaa kiinnostusta oman kirjan saamiseen ryhmäänsä.

Shier kuvaa osallisuutta viisivaiheisen tikapuumallin mukaisesti. Sen mukaan osallisuus toteutuu, kun kolme alinta tikapuiden askelmaa toteutuu. Tikapuumallissa lähdetään liikkeelle lapsen kuuntelusta, edeten lapsen mielipiteiden ilmaisun tukemiseen, lapsen mielipiteiden huomioimiseen, lapsen ottamiseen mukaan päätöksen tekoon ja lopuksi vallan ja vastuun jakamiseen. Aikuisen rooli osallisuuden toteutuksessa on keskeinen eli mitkä ovat aikuisten valmiudet ja mahdollisuudet tukea lasten osallisuutta. Tikapuumalli onkin tehty työkaluksi aikuisille auttamaan heitä miettimään tutki- maan eri näkökulmia osallisuuteen. (Shier 2001, Viitattu 3.3.2020).

Koskettelukirjan äärellä osallisuuden vähimmäisvaatimukset eli kolme alinta porrasta toteutuu, kun lasta kuullaan, hän saa itse kertoa kirjan tutuista aiheista lisää ja hän saa päättää haluaako katsella, tunnustella ja olla kiinnostunut kaikista sivuista vai onko vain jokin tietty sivu mikä kiinnostaa. Halutessaan lapsi voi kieltäytyä kirjan lukemisesta kokonaan. Iltapäivätoiminta on vapaamuotoista ja yksilöllistä, joten on tärkeää, että työntekijä huomioi lasten aloitteet ja mielipiteet. Koskettelukirjan

avulla on mahdollista tarjota lapselle toimintaa, joka tukee osallisuutta ja vahvistaa sosiaalisia suhteita.

Sosiaalisia suhteita voidaan tukea sosiaalisen osallisuuden avulla. Sosiaalisella osallisuudella tarkoitetaan ryhmän jäsenten arvostamista ja hyväksyntää. Kun sosiaalinen osallisuus toteutuu, lapsi otetaan mukaan yhteisiin toimintoihin eikä hän jää ulkopuolelle. Tuolloin lapsi saa kokemuksen hyväksynnästä ja merkityksellisyydestä. Sosiaalisella osallisuudella onkin tärkeä merkitys lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle. Tukea tarvitsevat lapset kokevat tulevansa useammin kiusatuiksi kuin muut lapset. (Viitala 2019, 64-66.) Perhe ja vertaisryhmät vapaa-ajalla ovat lapselle tärkeimmät viiteryhmät. Lapsen hyvinvoinnille on tärkeää, että hän kokee siellä olevansa tasavertainen jäsen ja tulee nähdyksi, kuulluksi ja arvostetuksi. (Manninen 2015, 34, viitattu 22.2.2020.) Sosiaalinen osallisuus voi toteutua myös, kun asioiden saatavuutta helpotetaan ja saadaan käyttöön asioita, jotka helpottavat ja tukevat osallisuutta (Raatikainen, Rahikko, Saarnio & Vepsä, 140). Lapsi saa sosiaalisen osallisuuden kokemuksen, kun ryhmään saadaan oma koskettelukirja, jossa häntä kuullaan. Samalla hän saa olla tutun aikuisen lähellä vuorovaikutuksessa saaden häneltä huomiota, arvostusta ja hyväksyntää.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Olemme tehneet toiminnallisen opinnäytetyön, jossa olemme tuottaneet tämän raportin lisäksi tuotteen, joka on koskettelukirja. Tekemämme koskettelukirja on annettu yhteistyökumppanimme iltapäivätoiminnan kehitysvammaisten lasten käyttöön välittömästi, joten sitä voidaan heti hyödyntää ryhmässä. (Vilkka & Airaksinen, 6,14.)

Keskeistä on, että koskettelukirjaa tutkitaan yhdessä aikuisen kanssa. Kirjan sivuja yhdessä tutkimalla mahdollistuu vuorovaikutus, osallisuus, aistien harjaantuminen ja mielikuvituksen tukeminen. Aikuinen lukee tarinaa ja lapsi saa tunnustella sivuja. Yhteinen tekeminen mahdollistaa vuorovaikutuksen ja osallisuuden yhdessä toimimalla ja keskustelemalla.

4.1 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyömme tarkoituksena on ollut tuottaa kehitysvammaisen lapsen vuorovaikutusta ja osallisuutta tukeva koskettelukirja. Opinnäytetyömme tavoitteena on ollut selvittää, voidaanko sen avulla tukea kehitysvammaisten lasten ja heidän kanssaan työskentelevien aikuisten välistä vuorovaikutusta ja tukea lasten osallisuutta ja mahdollisuuksia osallistumiseen.

4.2 Yhteistyökumppanimme, erityistä tukea tarvitsevien lasten iltapäivätoiminta

Yhteistyökumppanina tässä opinnäytetyössä on ollut eräs perusopetuksen koulu Oulun seudulla, jossa toimii alueellisten pienryhmien ja toiminta-alueittain etenevien oppilaiden luokkien lisäksi erityisen tuen päätöksen saaneille oppilaille suunnattu iltapäivätoiminta.

Olemme tehneet opinnäytetyönämme koskettelukirjan, jonka annoimme erityisryhmien iltapäivätoiminnan käyttöön. Kyseiseen iltapäivätoimintaan osallistuu noin 20 lasta ja toimintaan osallistuvat lapset ovat iältään 7-16 vuotiaita. Ryhmässä työskentelee 12 ohjaajaa. Erityisryhmien iltapäivätoiminta toimii omana ryhmänään koulun tiloissa, mutta jonkin verran ryhmä tekee yhteistyötä yleisopetuksen iltapäivätoiminnan kanssa. Erityisen tuen iltapäivätoiminnan lapset ovat ryhmässä yksilöllisten syiden vuoksi. Rajaamme kohderyhmää yleisesti kehitysvammaisiin lapsiin, jotta säilytämme tietosuojaan lasten diagnooseista.

Iltapäivätoiminnan tarkoitus on tarjota lapselle virkistävää ja monipuolista toimintaa huomioimalla myös lapsen osallisuus. Erityisesti kiinnitetään huomiota myönteisten vuorovaikutustaitojen kehittämiseen (Opetushallitus 2011,6,14). Turvallinen ja virikkeellinen ja ympäristö rohkaisee kehitysvammaisen lapsen vuorovaikutusaloitteita ja osallistumista voidaankin parhaiten edistää vuorovaikutustilanteissa. (Mäki 2008, 6, viitattu 2.4.2020; Opetushallitus 2011, 6.)

Kehitysvammaisen lapsi tarvitsee kehityksensä tukemiseen häntä kiinnostavia aistiärsyksiä (Kaski, Manninen & Pihko 2013,174). Koska kehitysvammaisen lapsen aistitoimintojen kehityksessä voi olla poikkeavuutta, kehitysvammaiset lapset hyötyvät monipuolisesta aistitoimintojen harjoittamisesta. Koskettelukirjan avulla lapsi saa aistien kautta tarvitsemiaan kokemuksia ympäröivästä todellisuudesta. (Lehtinen, Haapala & Dahlström 1993, 10-11, Kaski ym. 2013,174.) Näin ollen pidimme tärkeänä, että voimme opinnäytetyömme avulla tukea kehitysvammaisten lasten vuorovaikutuksen ja osallisuuden toteutumista iltapäivätoiminnassa aistien avulla. Käytimme menetelmänä koskettelukirjaa. Koskettelukirja laajentaa iltapäivätoiminnan viriketarjontaa, antaa aistiärsyksiä, toimii kommunikoinnin tukena ja tukee siten myönteisen vuorovaikutuksen ja osallisuuden mahdollisuuksia.

Iltapäivätoiminnan arvopohjaa ovat ihmisoikeudet ja tasa-arvo (Opetushallitus 2011, 5). YK:n ihmisoikeusjulistus sisältää kaikkien ihmisten yhdenvertaisuus käsitteen (Ihmisoikeusliitto, viitattu 16.7.2020). YK:n yleissopimuksen tarkoituksena on edistää ja taata myös vammaisille täysimääräinen ihmisyyden arvon kunnioitus ja yhdenvertaiset ihmisoikeudet. Vammaisiksi ihmisiksi kuuluvat ne henkilöt, joilla on kehollinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka heikentää heidän kykyään osallistua yhteiskuntaamme yhdenvertaisesti muiden kanssa. (Mahlamäki 2015, 17, viitattu 16.7.2020.) Vuokko Keränen on tehnyt IKIOMA-hankkeen myötä pienille näkö- ja monivammaisille lapsille koskettelukirjoja edistääkseen yhdenvertaisuutta (Nykänen, 12.10.2018. Viitattu 9.7.2020). Nyt halusimme toteuttaa kouluikäisille sopivan kirjan ryhmän lasten käyttöön.

4.3 Koskettelukirjan aihe

Koskettelukirjamme kertoo pienestä Urho karhusta, joka lähtee yksin seikkailemaan metsään äitinsä vielä nukkuessa. Hän näkee mielenkiintoisia asioita matkallaan ja eksyy. Ystävällinen lintu tulee apuun ja yhdessä he löytävät takaisin kotiin.

Kirjan aihetta suunniteltaessa tulee huomioida lapsen ikä ja kehitystaso. Kirjan aihe voi vaihdella yksinkertaisten asioiden kuvaamisesta pitkiinkin satuihin. Kaikissa kirjoissa ei tekstiä käytetä ollenkaan vaan kuvat puhuvat puolestaan. (Celia 2020, 4-6, viitattu 12.2.2020.)

Sadut ovat kansainväistä yhteistä omaisuutta ja niitä luetaan ympäri maapalloa. Usein sadut ovat polveutuneet myyteistä ja tarinoista, joita on aikanaan kerrottu iltaisin leirinuotion ääressä. Monien kansansatujen juurien uskotaankin syntyneen jopa tuhansia vuosia ennen kirjoitustaidon kehittymistä. (Mäki & Arvola 2009, 22-23.)

Hyvä satu koostuu aloituksesta, selkeästä juonesta ja onnellisesta lopusta. Alun tulee etäännyttää kuulijaa arkitilanteesta. Eli "Olipa kerran" – tyyppinen alku kuvaa sitä, että siirrytään satumaailmaan. Juoni ja sadun hahmot tulee kuvata selkeästi ja riittävän yksinkertaisesti. Juonessa voi olla seikkailu hyvän ja pahan välillä, jolloin lapsi saa kokemuksen oikeudenmukaisuudesta, kun hyvyys palkitaan ja paha saa palkkansa. Lisäksi lapsi tuntee luontaista myötätuntoa hyvää kohtaan. Ongelmanratkaisussa sankarille löytyy auttaja, jolloin saadaan kokemus avun saamisen mahdollisuudesta. Onnellinen loppu on oleellinen lopetus, koska se viestittää vaikeuksista selviämisestä ja antaa toivoa tulevaisuudesta. Sadussa tulee kuitenkin huomioida, ettei se ole kohderyhmälle liian pelottava. (Mäki & Arvola 2009, 38-40.)

Kirjan aihe voi olla myös arkipäivän asioihin liittyvä. Arkipäivän asia voi olla mukava tai vaikea aihe, jota lapsi voi kirjan välityksellä käsitellä. Kirjoissa voi myös yhdistyä sadun fantasiamaailma ja arkimaailma. (Mäki & Arvola 2009, 28-29.)

4.4 Kirjan suunnittelun vaiheet

Käytimme koskettelukirjan valmistamisen tukena Celian opaskirjaa ja poimimme sieltä meidän kirjamme sopivia vinkkejä. Oma tekstiä ja kansansatuja saa julkaista vapaasti (Celia 2020, 6, viitattu 12.2.2020). Suunnittemallamme tavalla toteutettuna tekijänoikeusasiat on turvattu.

Hakonen Vehka on Pro Gradu -tutkimustyössään tarkastellut koskettelukirjojen historiaa ja kerännyt työhönsä 30 vuoden ajalta saatua palautetta. Olemme ottaneet Celiaan tulleet palautteet huomioon kirjan valmistamisen yhteydessä. Aikaisemmin on tullut palautetta, että joidenkin kirjojen tarinat eivät ole kiinnostavia. Kirjan koon tulee olla lapsille sopiva käsitellä ja otamme huomioon, ettei kirjasta tule liian paksu. Esineiden liikkumisesta, eri materiaaleista saatavista äänistä (lu men

narskutus, herneiden rapinaa, karhun tuhinaa) lapset ovat palautteen mukaan tykänneet. (Hakonen 2017, 45-48, viitattu 16.2.2020.)

Huomiomme Celian kirjaoppaan ohjeiden mukaiset materiaalit jo suunnitteluvaiheessa. Kirkkaat sävyt ovat murrettuja sävyjä selkeämpiä. Eli kirjan materiaalit ovat kirkkaan värisiä, jotta lapset hahmottavat ja näkevät kuvat parhaalla mahdollisella tavalla. Lisäksi vältimme kirjavia kankaita, jotta kuviot erottuvat paremmin. (Celia 2020, 8, viitattu 12.2.2020.)

Olimme yhteydessä yhteistyökumppaniimme helmikuussa 2020 ja sovimme tekevämme heille toiminnallisena opinnäytetyönä koskettelukirjan. Aluksi meillä oli tavoitteena, että lapset olisivat alusta alkaen olleet osallisena kirjan suunnittelusta toteutukseen. Olimme suunnitelleet pyytävämme lapsilta aiheita ja osan kirjaan käytettävistä materiaaleista olisimme tehneet yhdessä. Näin olisimme toteuttaneet Shierin (2001) tikapuumallin mukaisesti kaikki osallisuuden tasot ja lapset olisivat saaneet mahdollisuudet vaikuttaa ja olla mukana päätöksen teossa kirjaa tehtäessä (Viitattu 3.3.2020). Olimme suunnitelleet valmiiksi jo eri aiheisiin liittyviä kuvakortteja, joilla olisimme aiheita kyselleet. Koronatilanteen vuoksi emme voineet vieraila koululla, joten jouduimme olosuhteiden vuoksi luopumaan näistä suunnitelmista. Pohdimme mahdollisuutta olla verkkoyhteydessä iltapäivätoiminnan ohjaajiin, mutta tiesimme että ohjaajat olivat jo valmiiksi kuormittuneita lomautusten ja muista koronatilanteen aiheuttamista huolista, joten päätimme eettisistä syistä jättää sen mahdollisuuden käyttämättä. Päädyimme vallitsevien olosuhteiden vuoksi valitsemaan itse kirjan aiheen. Valinta kohdistui luontoaiheeseen ja ajattelimme että siihen saisimme sisällytettyä eri aiheisia sivuja ja asioita, jotka olisivat kaikille lapsille tuttuja, joten niistä voi mahdollisesti syntyä keskustelua. Tuttujen aiheiden kautta voimme Vygotskin teorian mukaisesti tukea vuorovaikutuksessa lapsen oppimista hänen lähikehitysvyöhykkeensä tasolla, jossa lapsella tapahtuu oppimista (Rinne ym. 2015, 209). Kuvia tutkimalla ja keskustelemalla aiheista voidaan nimetä, laskea ja tunnustella sivuilla olevia asioita ja värejä, joita lapsi osittain voi osata, mutta hänellä on mahdollista syventää ja lisätä oppimistaan.

Suunnittelimme tarinan ja tämän jälkeen teimme tarinan mukaisesti kirjan kuvitussuunnitelman. Teemme paperille ensin tarkat suunnitelmat kirjan sivuista eli suunnitelmat koko- väri ja materiaallivalinnoista, kuten Celian opaskirjassa ohjeistetaan. Tämän jälkeen aloitimme kirjan valmistamisen. Etenimme Celian opaskirjan mukaan ja teimme kansisivun lisäksi kuusi kuvasivua. Kuvasivut teimme kirja-aukeaman oikealle puolelle ja vasemmalle puolelle tuli tarinan tekstiosa. Huomiomme

erityisesti turvallisuusnäkökulman kirjan teossa eli irtoavia osia ei saa olla vaan kaikki tulee kiinnittää hyvin ja nauhakiinnityksessä nauhan pituus tulee olla alle 20 cm. Lisäksi kirjan tulee olla helppo puhdistaa. (Celia 2020, 5-10, viitattu 12.2.)

4.5 Kirjan valmistumisen vaiheet

Etenimme kirjan suunnitelmienne mukaisesti tarinan pohjalta. Kirjaan tuli kuusi tarinallista sivua ja seitsemäs sivu on kuvitettu kansilehti. Kirjan päähenkilö itse tekemässämme kirjassa on Urho. Urho on huovutettu nalle, joten se on ekologinen ja pehmyt käsiteltävä. Nalle on nauhalla kiinni sivun yläosassa. Kiinnitimme erityistä huomioita turvallisuusnäkökulmaan eli päähenkilöllä ei ole irtoavia osia vaan se on tehty pelkästään huovuttamalla tiiviiksi. Meille on tärkeää ottaa huomioon, että lapsi voi pitää nallea kädessään, tunnustella sitä ja liikutella sitä sivulta toiselle. Pidämme tärkeänä osallisuuden näkökulmasta, että lapsi pääsee itse tunnustelemaan, kokeilemaan ja kokemaan omin käsin asioita ja eri materiaaleja. Pyrimme siihen, että koskettelukirjan sivut ovat visuaalisesti miellyttävät katsella ja että erilaisia kosketeltavia pintoja olisi monipuolisesti. Ajattelimme, että visuaalisesti miellyttävä kirja olisi kiinnostava ja sitä myötä käyttö olisi aktiivisempaa ja toimisi siten vuorovaikusta ja osallisuutta tukevana välinenä.

Celian sivuilla (2017) kuvattiin että koskettelukirjojen sivujen tulisi olla värikkäitä ja niiden tulisi sisältää tunnusteltavia kuvia. Koskettelukirjat on tarkoitettu eri-ikäisille moni- ja kehitysvammaisille sekä näkövammaisille, lapsille ja aikuisille. Kun kirja on tehty kirkkailla väreillä ja selkeitä kontrasteja käyttäen sekä erilaisista materiaaleista, stimuloituvat eri aistit, kuten näkö, kuulo ja tunto. (Viitattu 9.2.2020.) Suunnittelimme iltapäiväryhmään tulevan koskettelukirjan niin että kuvat olisivat värikkäitä, tarinassa olisi sellaisia kuvia, joista voidaan tehdä kirjaan tunnusteltavia. Lisäksi halusimme, että kirjassa on ääniä.

Käytimme huopaa ja erilaisia kankaita. Teimme polymeerimassasta kiviä ja sieniä. Ääntä saimme kirjaan laittamalla kulkusen, silkkipaperia (tien alla) ja muovia (veden alla). Pyrimme valitsemaan kirkkaita värejä sivuilla oleviin asioihin. Kirjan taustakangas on kirkkaan sininen, koska se on hyvä taustaväri metsämaisemalle ja kuvaamaan taivasta. Valintaamme vaikutti myös omaan silmään miellyttävät värit. Sivut ovat irrotettavissa ja siten myös pestävissä, koska olemme liittäneet ne metallirenkailla sivuihin kiinnitettyihin purjerenkaisiin.

4.6 Valmis kirja

Kirjassa on tarina, jonka mukaan lapsi saa liikuttaa pientä Urho-karhua sivulta toiselle. Sivulla on myös Celian ohjeesta poiketen kuvia, jotka eivät ole tarinassa. Tämän tarkoitus on herätellä ja mahdollistaa keskustelua, jolla tuetaan vuorovaikutusta ja osallisuutta. Kirjan satu löytyy kokonaisuudessaan liitteestä 2.

Kansisivulla on pienelle Urho -nalle oma huovutettu tasku, jossa karhu voi olla, kun kirjaa ei lueta. Lisäksi sivulla on kukkanappeja. Lapsi voi kokeilla osaako hän laittaa ja ottaa nalle taskusta ja saa siten osallisuuden ja oppimisen kokemuksen. Kukkanappeja voidaan laskea, kosketella ja nimetä niiden värejä eli toivotaan että kirjan kuvien avulla viriää keskustelua ja kuvat tukevat moniaistillisesti esteetöntä viestintää. Lisäksi nallella on viesti, jonka voidaan lukea, muovitaskussa, joka on kiinnitetty huovutettuun taskuun.

KUVA 1. Koskettelukirjan kansisivu

Ensimmäisellä tarinallisella sivulla karhuäiti nukkuu ja aurinko paistaa. Tässä on kirkas keltainen aurinko ja karhu, joita molempia voidaan tunnustella. Keskustelua voi virittää puhumalla muodoista, kuten pyöreästä auringosta, väreistä ja tunnustelemalla erilaisia pintoja. Lisäksi aikuinen voi heittäytyä tunnelmaan ja supattaa ettei karhu herää.

KUVA 2. Ensimmäinen tarinasivu

Toisella sivulla on kaksi fimo-massasta tehtyä kärpässiäntä, hieman kimaltava polkukangas, jonka alla on kahisevaa kaavapaperia, kaksi kiveä ja kuusia. Kärpässiänet ovat värikkäinä sopivia koskettelukirjaan. Tässä kohtaa on tärkeää keskustella kärpässiänten myrkyllisyydestä ja että voiko niihin oikeasti metsässä koskea eli tämä tukee lapsen oppimista sallitusta ja kielletystä asiasta. Lisäksi sivulla voidaan taas laskea sieniä ja kiviä, tunnustella erilaisia pintoja ja keskustella niistä sekä väreistä.

KUVA 3. Toinen tarinasivu

Kolmannella sivulla on kaksi silkkiseltä tuntuvaa violettiä kalaa ja vesi, jonka pinnassa on paljetteja. Paljettisen tyllikankaan alla on aaltomaiseksi vedeksi itse maalattu, aurinkovärjätty kangas. Lisäksi kuvassa on kolme keltaista pientä kukkaa. Kankaiden alla on muovia tuomaan kahinaa lisää. Tälläkin sivulla voidaan tutkia värejä, kosketella pintoja ja kahisuttaa vettä. Sivun ruokkii mielikuvitusta ja voidaan pohtia, että minkävärisiä kaloja on oikeasti olemassa ja onko lapsi käynyt koskaan kalessa.

KUVA 4. Kolmas tarinasivu

Neljännellä sivulla on huovutettuja mustikoita, kaksi lintunappia ja huovasta tehtyjä kuusia. Ajatelimme että aiheet ovat hyvinkin tuttuja ja monelle tuoreessa muistissa kesän jäljiltä. Tällä sivulla voidaan keskustella mustikoiden lisäksi muistakin marjoista ja pohtia miltä ne oikeasti maistuvat. Lisäksi voidaan keskustella puiden tuntemisesta, sellaisen lapsi kohdalla, jonka lähikehitysvyöhykkeelle asiat kuuluvat. Näin houkutellaan lapsi taas keskustelemaan ja pohtimaan asioita tasavertaisesti aikuisen kanssa. Samalla lapsen on mahdollista oppia, kun hänen kanssaan keskustellaan, nimetään asioita ja sammalla niitä voidaan tunnustella.

KUVA 5. Neljäs tarinasivu

Viidennellä sivulla on violetin eri sävyin tehty samettinen lintu. Lisäksi siinä on puu, jonka rungossa on sisällä vanua ja kankaana käytimme keinoahkaa. Puun lehvistö on tehty itse maalatusta kankaasta, joka on laikukas vihreä. Puun alle laitoimme kolme punaista valmiina ostettu silkkiruusua. Lisäksi sivulla on fimo-massasta tehty kivi. Tällä sivulla on useita eri tuntuja pintoja, joita voidaan tunnustella. Lisäksi värikkäitä kukkia voidaan laskea ja keskustella

KUVA 6. Viides tarinasivu

Kuudennella sivulla on huovutettu äitikarhu, jolla on villan alla kädet rautalangasta, jotta lapsi voi niitä liikuttaa. Lisäksi maassa on värikkäitä kukkia ja kulkunen kuminauhassa. Tällä sivulla äitikarhu voi ottaa pikkukarhun syliinsä ja pikkukarhun kaulaan voidaan pujottaa kulkunen. Tämän sivun tärkein tavoite on pikkukarhun ja äitikarhun halaamisen mahdollisuudella tuoda esille äitikarhun ja pikkukarhun lämmin suhde ja herätellä lapsen empatiakykyä. Lisäksi lapsi saa taas oppimisen ja osallisuuden kokemuksen, kun hän voi liikuttaa äitikarhun käsiä, laittaa pikkukarhu äidin syliin ja kokeilla onnistuuko kulkusen laittaminen kaulaan. Lapsi voi tällä sivulla myös halutessaan pelkästään helisytellä kulkusta. Eli lapsi saa osallisuuden toteutumiseksi tehdä kuten haluaa, mutta sivu antaa vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia. Sivulla voidaan myös keskustella tunteista. Miltä äitikarhusta tuntui, kun hän oli huolissaan pikkukarhusta ja myös ilosta ja onnesta, kun pikkukarhu tuli takaisin.

KUVA 7. Kuudes tarinasivu

KUVA 8. Takakansi

4.7 Kirjan käyttö asiakasryhmässä ja palautteen analysointi

Koskettelukirjan valmistuttua ja tutkimusluvan saatuaamme, toimitimme kirjan iltapäivätoimintaan. Jotta voimme arvioida kirjan vuorovaikutuksen ja osallisuuden tukemisen toteutumista, pyysimme iltapäivätoiminnan ohjaajia käyttämään kirjaa lasten kanssa kahden viikon ajan ja vastaamaan tämän jälkeen kyselyymme. Sovimme, että sama ohjaaja voi täyttää useamman lomakkeen, jos hän

käyttää kirjaa usean lapsen kanssa. Saatuamme vastaukset, analysoimme ne. Kysymyslomake löytyy liitteestä 1.

Vuorovaikutukseen ja osallisuuteen liittyvillä kysymyksillä halusimme selvittää, tukeeko koskettelukirjan lukeminen yhdessä lapsen kanssa onnistunutta vuorovaikutusta ja tukeeko se kehitysvammaisen lapsen mahdollisuuksia osallistumiseen iltapäivätoiminnassa. Tarkoitus oli, että palautteen antajat voivat omin sanoin kertoa rehellisesti oman mielipiteensä. Kysymysmuotoina käytimme avoimia- ja monivalintakysymyksiä. Monivalintakysymysten yhteydessä oli mahdollisuus kertoa lisätietoja tai huomioita. Avoimien kysymysten etuna vastaajat voivat kertoa omin sanoin mielipiteensä. Monivalintakysymykset helpottavat palautteen antajaa vastaamaan ja siten säästää työntekijöiden aikaa. (Hirsjärvi ym. 2018, 164, 195-201.)

Ensimmäisenä kysyimme, kuinka useasti kyselyn täyttäjät on käyttänyt kirjaa lapsi ryhmässä. Tästä saimme yleiskuvan siitä kuinka paljon kirjaa, on käytetty lapsiryhmässä. Seuraavat kaksi kysymystä koskivat vuorovaikutuksen tukemista kirjan avulla. Vuorovaikutus on vastavuoroista yhdessä toimimista ja mielipiteiden sekä ajatusten vaihtoa, jossa lapsi kokee olonsa turvalliseksi (Kauppila 2011,25,33,70). Kehitysvammaisen lapsi ja kehitysvammaisen lapsen vuorovaikutus kappaleessa on kirjoitettu siitä, miten puheen lisäksi on hyvä käyttää jotain puhetta tukevaa kommunikointimenetelmää. Kysyimmekin, kuinka hyvin kirjan kuvat tukivat kommunikointia. Toinen kysymyksemme vuorovaikutuksen tukemisen onnistumisesta oli se, millaiseksi työntekijät kokivat vuorovaikutuksen kirjan lukemishetkellä. Seuraavat kuusi kysymystämme liittyvät osallisuuteen ja siihen, miten kirja tuki osallisuutta. Kysyimme esimerkiksi, toivoiko lapsi kirjaa luettavaksi tai kieltäytykö lapsi kirjan lukemisesta. Osallisuus on tärkeää lapsen kehityksen kannalta. Sen myötä lapsi saa hyviä kokemuksia vaikuttamisestaan ja se lisää hänen hyvinvointiaan. (Viitala 2019, 63-64). Lapsi voi vaikuttaa omaan toimintaansa hyvin yksinkertaisilla tavoilla kirjan avulla, toivomalla kirjaa luettavaksi tai kieltäytymällä sen lukemisesta. On tärkeää, että työntekijä huomio nämä osallisuuden aloitteet lapselta ja näin vahvistaa lapsen kokemusta siitä, että hän voi vaikuttaa asioihin. Kysyimme myös, osoitteliko lapsi kirjan kuvia tai kosketteliko hän niitä. Näiden kysymysten avulla voimme saada tietoa lapsen halusta osallistua toimintaan, mutta myös halusta kommunikoida toisen kanssa. Shierin tikapuumallissa ensimmäinen askel osallisuuden toteutumiseen on lapsen kuuntelu ja yksinkertaisten eleiden, kuten osoittelun avulla, työntekijä voi kuunnella lasta ja jatkaa tästä eteenpäin seuraavaan vaiheeseen eli ilmaisun tukemiseen. (Shier 2001, Viitattu 3.3.2020). Lopuksi kysyimme vielä mitä hyvää ja huonoa kirjassa oli sekä mitä työntekijä muuttaisi kirjassa. Näiden kysymysten avulla saamme hyvää tietoa siitä, miten koskettelukirjaa kannattaisi kehittää.

4.8 Oppimistavoitteemme

Valmistumme sosionomeiksi, joten oppimistavoitteemme perustuvat sosiaalialan kompetensseihin. Erityisesti pyrimme vahvistamaan omaa ammatillista kasvuamme, asiakastyön osaamista ja eettistä osaamista. (Raatikainen, Rahikko, Saarnio & Vepsä 2019, 20-21.) Havainnoimme ja reflektioimme omaa ammatillista kasvuamme tämän opinnäytetyön aikana. Ammatillisen kasvun tavoitteenamme oli kehittää omaa asiantuntijuuttamme kehitysvammaisten lasten parissa työskentelestystä, jotta voimme edistää lapsen hyvinvointia vuorovaikutusta ja osallisuutta. Asiantuntijaksi kehittyminen on oppisprosessi ja tämä opinnäytetyö lisää omaa tietotaitoamme. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 39.) Yhteistyössä yhteistyökumppaniimme meillä oli tarkoitus luoda hyvät vuorovaikutussuhteet niin ryhmän aikuisiin kuin ryhmän lapsiin ja siten vahvistaa omaa asiakastyön osaamista. Eettisyyden olemme ottaneet huomioon kaikissa opinnäytetyöhön liittyvissä vaiheissa.

Ammatilliseen kasvuun kuuluu oleellisesti pohdinta ja reflektio. Ammatillisen reflektion myötä tarkoitus on kehittää kykyä nähdä mitä osataan ja mitä asioita pitää vielä harjoitella lisää. Ymmärrämme että on tärkeää tarkastella ja arvioida asioita, jotta niitä voidaan kehittää tarkoituksenmukaisempaan ja eettisesti perusteltuun suuntaan. Tässä opinnäytetyössä reflektioimme toimintaamme ja niitä kokemuksia mitä tässä saamme. (Raatikainen ym. 2019, 34, 46-47.)

4.9 Opinnäytetyömme eettisyys ja luotettavuus

Huomioimme opinnäytetyötä tehdessämme tutkimuksen eettiset vaatimukset. Eli olemme käyttäneet opinnäytetyömme lähtökohtana ihmisarvon kunnioittamista ja hyvien tieteellisten käytäntöjen noudattamista. Olemme valinneet käyttämämme menetelmät harkiten ja kirjoittamisessa olemme olleet huolellisia, rehellisiä ja avoimia. Lisäksi olemme käyttäneet lähteiden valinnassa ja tulkinassa huolellisuutta ja lähdekritiikkiä, jotta tulkitsemme lähteitä oikein. Olemme käyttäneet lähteenä alkuperäisiä korkealaatuisia tutkimuksia ja teoksia. Olemme punninneet lähdeaineiston ajankäytön mukaisuutta ja luotettavuutta ja yhdistäneet eri lähteistä keräämäämme tietoa. Ilmaisimme tekstissämme viitteet ja lähteet asianmukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2018, 23-26, 189; Vilka 2015, 41-45.) Omat mielipiteet ja muut ilmaisimme ilmaisimme selkeästi erikseen. Olemme kiinnittäneet huomiota opinnäytetyömme luotettavuuteen eli esitämme käyttämämme menetelmät huolellisesti. Välitämme tietoa mitä tehtiin ja minkä vuoksi. Kerromme työssämme vain oleelliset asiat. (Hirsjärvi ym. 2018, 261-162.)

Huomasimme opinnäytetyötä tehdessämme, että kouluikäisen lapsen kehitysvammaisuudesta oli haasteita löytää riittävästi tietoa työhömmme. Enemmän tietoa löytyi varhaiskasvatuksen alueelta. Käytimmekin varhaiskasvatuksen kirjallisuutta hyväksi, kun huomioimme, että tieto oli yleistä ja siten soveltui myös kouluikäisen lapsen teoriapohjaan. Käytimme mahdollisimman paljon uutta tietoa, mutta joukossa oli myös vanhempia lähteitä, jotka katsoimme tarkoituksenmukaiseksi ja luotettavaksi. Eli tarkoitus oli kerätä tietoa monipuolisista erilaisista lähteistä ja siten punnita niiden käyttökelpoisuutta työssämme. Huomasimme uusien lähteiden tärkeyden esimerkiksi termistön muuttumisena, kuten AAC:n muuttuminen esteettömäksi viestinnäksi eikä kehitysvammaisuutta enää luokitella lievään, keskiasteisiin ja vaikeaan (Merkikoski & Pihlaja 2019,201; Ketonen ym. 2019, 289.)

Huomioimme kaikissa opinnäytetyön vaiheissa eettisyyden. Eettinen osaaminen kuuluu sosiaalialan kompetensseihin. Yhteistyössämme iltapäivätoiminnan lasten ja henkilökunnan kanssa olemme kohdanneet heitä arvostavasti ja oikeudenmukaisesti. Olemme huomioineet kirjaa tehdessämme heidän tunteensa, kokemuksensa, voimavaransa, osallisuutensa ja mahdollisen halukkuuden tai haluttomuuden osallistua yhteistyöhön kanssamme. (Hallikainen, Ikonen, Järveläinen, Kurki, Louhela, Piironen, Monto-Puusti & Uramo 2017,7; Hirsjärvi ym. 2018, 25.) Koronatilanteen vuoksi, kunnioitimme koulun toivetta, että ulkopuolisia ihmisiä ei mielellään oteta vastaan. Näin ollen yhteydenpito tapahtui sähköisesti. Luottamuksellisuuden huomioimme kaikessa toimissamme ja sen vuoksi emme ilmaise mistä iltapäivätoiminnan ryhmästä on kyse.

5 KYSELYN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Toimitimme kyselyjä iltapäivätoiminnan ohjaajille 13. Vastauksia palautettiin 10. Vuorovaikutukseen ja osallisuuteen liittyvät kysymykset esitettiin vaihtoehtokysymyksinä, jotta vastaaminen olisi ohjaajille mahdollisimman helppoa. Pyysimme vastaajaa valitsemaan vaihtoehdot, jotka vastasivat eniten hänen kokemustaan. Jokaisen vaihtoehtokysymyksen perässä oli myös mahdollisuus kertoa lisätietoja tai huomioita liittyen kysymyksen aiheeseen. Näiden lisäksi kysyimme palautetta kirjasta ja muutosehdotuksia. Kirja oli ollut melko ahkerassa käytössä. Suurin osa vastasi käyttäneensä kirjaa useita kertoja viikossa. Ne, jotka olivat käyttäneet kirjaa harvemmin, perustelivat vähäistä käyttöä kiireellä.

Vuorovaikutukseen liittyvistä vastauksista kävi ilmi, että yli puolet vastaajista koki kirjan kuvien tukevan kommunikointia lapsen kanssa paljon ja loputkin olivat sitä mieltä, että ne tukivat kommunikointia hieman. Vastauksista päätelimme, että koskettelukirjan moniulotteiset kuvat tukivat esteettöntä viestintää ja lapsi pääsi näin vastavuoroiseen kommunikointiin aikuisen kanssa. Lisäksi lapsi sai osallisuuden kokemuksen, kun sai tunnustella omien toiveidensa mukaisesti kirjan sivuja.

”Luin samalle lapselle kirjaa eri viikoilla. Selvästi odotti hahmoja sivuilta, tunnusteli niitä ja ymmärsi tarinan.”

”Lapsi toisti yksittäisiä sanoja. Aloitti sivujen koskettelemisen aina kun sivu kääntyi.”

Vuorovaikutuksen kirjan lukuhetkellä koki suurin osa olevan läsnä olevaa, lasta kuuntelevaa ja turvallista. Lapset olivat osoittaneet mielenkiintoa kirjaa kohtaan koskettelemalla, kuuntelemalla tai nauramalla. Lukukokemukseen vaikutti myös aikuisen tapa lukea kirjaa lapselle. Päätelimme vastauksista, että vuorovaikutus on ollut vastavuoroista yhdessä toimimista ja siinä jaettu mielipiteitä ja ajatuksia. Lisäksi Kauppilan kuvaama emotionaalinen vuorovaikutuksen taso toteutui koskettelukirjan äärellä, koska lapset olivat kokeneet ilon hetkiä ja nauraneet (Kauppila, 2011, 25, 33, 70, 75-77). Tämä kuvaa mielestämme sitä, että lapsella oli hyvä ja turvallinen olla kirjan lukuhetkellä.

”Lapsi katsoi kirjaa ja kuunteli, välillä alkoi naureskelemaan. Lapsi toisti yksittäisiä sanoja, aloitti sivujen koskettelemisen aina kun sivu kääntyi.”

“Luin samalle lapselle kirjaa ja hän jaksoi kuunnella kirjaa hyvin keskistyneesti. Välillä nauratti, äänenpaino tai “mustikoiden” maistaminen tuotti kovasti iloa.”

Kommenteissa tuli kuitenkin esille, että ympäristön häiriötekijät vaikuttivat lapsen lukukokemukseen ja siihen, kuinka hyvin lapsi jaksoi kirjaa kuunnella. Vuorovaikutuksen onnistumiseksi, onkin tärkeä, että lukeminen tapahtuu rauhallisessa tilassa.

“Luimme kirjaa tilassa missä ei ollut rauhallinen lukutuokio - vaikutti selvästi lapsen keskittymiseen.”

“Lapsella oli vaikeaa keskittyä kirjaan – sivut olisi halunnut “selata” tyyliin 1 sek per sivu.”

Osallisuuteen liittyvistä vastauksista kävi ilmi, että lapset olivat kiinnostuneita kirjasta. Vastauksista päätelimme, että työntekijät huomioivat lasten aloitteita ja antoivat heille aikaa ja mahdollisuuksia koskettelemaan kirjaa oman mielenkiintonsa mukaisesti. Näin lapsi sai kokemuksen omasta vaikuttamisen mahdollisuudesta ja saivat kommunikoida juuri niin paljon tai vähän kuin hänellä siinä hetkessä oli kiinnostusta. Mielestämme Shierin tikapuumallin mukaisesti lasta kuultiin, hänen ilmaisuansa tuettiin ja lapsi sai ilmaista mielipiteensä Shier 2001, viitattu 3.3.2020.) Suurin osa lapsista oli kiinnostunut kaikista kirjan sivuista. He jaksivat kuunnella kirjan lukemista ja halusivat myös kosketella sivuja. Koskettelusta vastaajat kommentoivat, että se oli parasta. Ensinnäkin kirja luettiin ja tunnusteltiin läpi, toisen kerran lapsi halusi kosketella kaikkia sivuja itseksensä omaan tahtiin. Lapsi kosketteli jokaista sivua sormenpäällään. Lapsi oli osallistunut kirjan lukemiseen koskettelemalla kuvia ja myös osoittanut kiinnostustaan kirjaan. Lapsi on myös päässyt itse koskettelemaan kirjaa omaan tahtiin. Osallisuuden kokemuksen kannalta onkin tärkeää, että lapsen mielipide saadaan kuuluksi. Päätelimme vastausten perusteella, että lapsi sai tavoitteidemme mukaisesti koskettelu-kirjan äärellä kokemuksen sosiaalisesta osallisuudesta. Eli yhdessä ryhmän aikuisen kanssa katsolessaan kirjaa lapsi tuli nähdyksi ja kuulluksi kun sai vaikuttaa millä tavalla kirjaa tunnusteli ja mitä sivua halusi eniten kosketella vai halusiko vain kuunnella tarinaa.

Vastauksista kävi ilmi, että aistit olivat tärkeässä roolissa kirjaa luettaessa. Näin saimme vahvistusta siitä, että aistien kautta lapsella on mahdollisuus hankkia erilaisia kokemuksia (Kaski ym. 2013, 174). Vastaajista suurin osa kertoi lasten nauttineen koskettelusta ja vain yksi kertoi että “Lapsi enemmän “kuunteli” kuin katsoi/kosketteli.”

Tavoitteemme oli, että aikuinen lukee tarinaa ja lapsi saa tunnustella sivuja. ja sitä kautta yhteinen tekeminen mahdollistaa vuorovaikutuksen ja osallisuuden yhdessä toimimalla ja keskustelemalla. Nämä toteutuivat mielestämme palautteen mukaan.

“Kirjan “kuvat” vangitsivat lapsen – kiinnosti kovasti kosketella sivuja. “

“Lapsi tunnusteli kirjaa sadun edetessä.”

Koska suurin osa lapsista oli kiinnostunut kaikista kirjan sivuista eikä kukaan kieltäytynyt kirjan lukemisesta, osoittaa se, että kirjan suunnittelussa ja toteutuksessa onnistuttiin hyvin tätä kohde-ryhmää ajatellen. Lapset eivät kuitenkaan osanneet toivoa kirjaa luettavaksi. Tätä vastaajat selittivät sillä, että lapset eivät tieneet enakkoon kirjasta.

Palautteen perusteella kirjaan oltiin tyytyväisiä eikä yhtään ehdotusta kirjan muuttamiseksi tullut. Vastaajien mielestä kirjassa oli kauniit kuvat ja mukava tarina. Kirja oli hyvin tehty ja suunniteltu, mielenkiintoinen ja tulee olemaan kestävä. Taskut antavat mahdollisuuden muuttaa satua. Laske-
mistakin pystyi harjoittelemaan, esimerkiksi montako mustikkaa. Siten kirja tuki tavoitteidemme mukaisesti vuorovaikutuksessa lapsen oppimista. Lapsilta oli tullut paljon positiivista palautetta. “Olipa hyvä kirja.”

6 POHDINTA

Oppimistavoitteenamme oli vahvistaa omaa ammatillista kasvuamme, asiakastyön osaamista ja eettistä osaamista. Onnistuneessa asiakastyössä asiakasta kunnioitetaan, ollaan empaattisia, ai-toja ja luottamuksellisia (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 105). Omaa ammatillista kasvuamme ja asiakastyötä olemme kehittäneet opinnäytetyön aikana monella saralla. Ammatilliseen kasvuun liittyy oman tietotaidon lisääntyminen. Koemme, että kehitysvammaisen ja erityistä tukea tarvitsevan lapsen tietoperustaan perehdyimme kattavasti, joten ajankohtainen tieto aiheesta on lisääntynyt. Uskomme että uudesta tietotaidosta liittyen kehitysvammaisuuteen, aistien merkitykseen, osallisuuteen ja vuorovaikutukseen, on jatkossa hyötyä, kun työskentelemme varhaiskasvatuksen opettajan roolissa ja muilla sosiaalialan työkentillä. Koska nykyään inklusiivisuus on hyvin suurella osalla myös varhaiskasvatuksessa, on varhaiskasvatuksen työntekijällä hyvä olla tietoa myös kehitysvammaisuudesta ja erilaisista tuen tarpeista. Vuorovaikutuksen ja osallisuuden hyvään toteutumiseen tulee jatkuvasti kiinnittää huomiota ja saimme tämän työn myötä kattavasti uutta oppia, jota voimme viedä käytännössä työelämään ja kaikkiin kohtaamisiimme elämäsämme.

Oleellisen tietopohjan rajaaminen raporttiin aiheutti haastetta ja erityisesti vuorovaikutus -osiosta tuli pitkä. Kaikki oli mielestämme silti kokonaisuuden kannalta oleellisia asioita, joten emme lähteneet karsimaan sitä, vaikka lyhyempi katsaus olisi voinut olla luettavuuden kannalta suotuisampi.

Yhteistyökumppaniimme, niin iltapäivätoimintaryhmän aikuisiin kuin lapsiin, meillä oli tarkoitus luoda hyvät vuorovaikutussuhteet. Koronatilanteen vuoksi emme kuitenkaan voineet kohdata heitä lainkaan kasvotusten. Näin ollen kohtaamiset jäivät sähköpostin varaan. Empaattisuus ja aitous olisivat mielestämme näyttäytyneet enemmän kasvokkain kohtaamisissa. Opimme tästä pelkästä sähköpostitse yhteydenpitokäytännöistä, että aidot kohtaamiset ovat tärkeitä eivätkä sähköpostiviestittelyt voi tavoittaa samaa vuorovaikutuksen tasoa. Tällainen uusi tilanne, jossa ei voida tavata fyysisesti, vaatii luovia ratkaisuja. Olisimme voineet ratkaista yhteydenpitoasian pitämällä esimerkiksi Teamsin välityksellä tapaamisia asiakkaiden kanssa, jolloin kontaktit olisivat olleet jollakin tavalla inhimillisemmät. Näin olisimme voineet myös mahdollisesti kuulla lasten suusta mielipiteitä kirjasta. Alun perin meillä oli tavoitteena pyytää lasten palautetta hymynaama-kyselyin, mutta

emme halunneet vaivata työntekijöitä muutenkin kuormittavassa tilanteessa. Henkilökunnan palautevastauksissa oli mainittu lasten kiinnostus kirjaan, mutta jatkokehittelyä ajatellen lasten oma palaute olisi myös tärkeä.

Yhteistyö opinnäytetyön tekijöiden kesken vaati erilaisten aikataulujen vuoksi paljon hiomista ja neuvotteluja. Koemme oppineemme, että neuvottelutaidot ovat tärkeässä roolissa kaikessa yhteistyössä, jotta työ sujuu ja etenee hyvässä hengessä. Havaitsimme ja opimme, että on hyvä ja tärkeä ottaa huomioon kaikkien tekijöiden osallisuus ja arvostaa kaikkien työpanosta.

Eettinen toiminta on oleellinen osa sosionomin ammattitaitoa. Eettisyyden tärkeitä periaatteita on ottaa ihmisten voimavarat huomioon ja muistaa arvostavan vuorovaikutuksen ja luottamuksen tärkeys. (Hallikainen ym.2017, 7). Jouduimme erityisesti nyt koronatilanteessa harkitsemaan kaikkia yhteydenpitoa ja toimintaamme, niin että otamme huomioon yhteistyökumppanimme jaksamisen. Koronatilanne aiheutti meille jatkuvaa pohtimista ja eri ratkaisujen seurausten tutkimista (Mäkinen ym. 2009,182). Pyrimme olemaan mahdollisimman hienovaraisia ja luovuimme useista eri suunnitelmista, tilanteen vuoksi. Kuten jo aikaisemmin tässä työssämme totesimme, oli meillä tarkoitus osallistuttaa lapsia itse kirja suunnittelun aiheisiin ja materiaalien valintoihin enemmän. Emme kuitenkaan halunneet keväällä kuormittaa iltapäivätoiminnan työntekijöitä enempää, koska tiesimme että heitä oli lomautettu ja ylipäätään tilanteen tuoma epävarmuus aiheutti heissä mahdollisesti haasteita. Tutkimuksen jatkokehittelyä ajatellen lasten osallisuuden huomioiminen kirjan teon eri vaiheissa olisi kiinnostavaa. Lisäksi, pohdimme että voisivatko lapset osallistua kirjan tekemiseen, esimerkiksi erilaisin kankaanpainotekniikoin tai yksinkertaisin käsityömenetelmin. Lasten osallisuus kaikissa vaiheissa suunnittelusta arviontiin olisi osallisuuden kannalta kaikista paras vaihtoehto.

Sosionomin tehtävänä on edistää tasa-arvoa ja suvaitsevuuksia ja jokaisen ihmisen ainutkertaisuutta (Mäkinen ym. 2009, 100.166). Olemme tuottaneet opinnäytetyönä koskettelukirjan kehitysvammaisille lapsille ja se osoittautui saamamme palautteen mukaan tarpeelliseksi lapsen hyvinvoinnin kannalta. Eli koemme että onnistuimme osaltamme edistämään tasa-arvoa tuomalla lapsille heille sopivan esteettisen kirjan, joka tukee lapsen sosiaalista vuorovaikutusta ja osallisuutta.

Teimme kirjan täysin itse eli kirjoitimme itse tarinan ja suunnittelimme ja toteutimme kuvituksen. Näin turvasimme tekijänoikeusasian. Lapset ja henkilökunta olivat innoissaan ja kiitollisia omasta koskettelukirjasta ja aktiivisen käytön myötä myös tavoittemme tukea vuorovaikutusta ja osallisuutta toteutuivat tavoitteidemme mukaisesti. Henkilökunnan palautteiden mukaan kuvat tukivat

kommunikointia, joten on hienoa, että koskettelukirja tarjosi esteettömän viestinnän keinoin mahdollisuuden tukea lapsen vuorovaikutusta ja samalla osallisuutta, kun lapsi pystyi osoittamaan sormellaan itseään kiinnostavia asioita. Henkilökunnan palautteiden mukaan suurin osa vastasi vuorovaikutuksen olleen turvallista, läsnä olevaa ja lasta kuuntelevaa. Hyvä vuorovaikutus voi olla niin sanatonta kuin sanallistakin (Papunet 2020, viitattu 11.7.2020). Emme olleet näkemässä tai kokemassa sanatonta viestintää, joten voimme vain luottaa kyselyn vastanneiden näkemyksiin asiasta. Pohdimme opinnäytetyömme suunnittelun vaiheessa kirjan käytön kokemusten aineiston keräämistä havainnoinnin ja kyselylomakkeen välillä. Pilotoinnin ja havainnoinnin avulla olisimme saaneet omakohtaista kokemusta kirjan toimimisesta vuorovaikutuksen ja osallisuuden tukemista. Havainnoinnin on todettu olevan erityisen hyvä väline, kun tutkitaan vuorovaikutusta. Suunnitelimme havainnointia osallistuvan havainnoinnin tavalla. Tuolloin olisimme olleet mukana osallistuvana ja tarkoitus oli luoda hyvät suhteet henkilökuntaan ja lapsiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 213-217.) Koronatilanteen vuoksi luovuimme havainnointisuunnitelmista, koska meidän ei ollut mahdollista mennä paikan päälle iltapäivätoimintaan. Tuolloin olisimme nähneet kuinka sensitiivistä ja läsnä olevaa vuorovaikutus oli ja kuinka herkkänä työntekijä oli lapsen aloitteille ja muuttiko hän omaa toimintaansa lasten toiveiden suuntaisesti. Päätelimme kyselylomakkeen vastauksista, että nämä asiat toteutuivat, mutta havainnointi olisi tuonut varmuutta päätelmiin. Emme voi tietää ymmärrämmekö vastanneen kanssa käsitteet samalla tavalla sensitiivisiksi, joten voimme vain luottaa henkilöiden omiin näkemyksiin. Jatkossa aihetta voisikin jatkaa esimerkiksi laadullisen tutkimuksen keinoin. Tuolloin voitaisiin havainnoida koskettelukirjan ja tavallisen kuvakirjan välistä vuorovaikutusta ja niiden mahdollisia eroja vuorovaikutuksen ja osallisuuden kokemiseen.

Mielestämme koskettelukirja tukee vuorovaikutuksessa kehitysvammaisen lapsen kasvua ja osaamista sosiaalisen näkökulman mukaisesti, kun hänelle tuotiin kasvuympäristönsä monipuolisempia ja omaa kehittymistään tukevia mahdollisuuksia kokea ja aistia asioita esteettömin viestinnän keinoin. Lapsi saa mielestämme näin myös paremman mahdollisuuden oppia omalla lähikehityksen vyöhykkeellään. Palautteiden mukaan lapsi oli laskenut esimerkiksi kirjan mustikoita, joten mielestämme kirja antaa sopivasti haasteita ja sillä voidaan tukea lapsen oppista ja kehittymistä vuorovaikutuksessa. Tarkoitus oli kirjaa suunnitellessa tehdä vielä enemmän toiminnallisia elementtejä sisältävä kirja, jolloin lapsi olisi saanut vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa vielä enemmän mahdollisuuksia oppimiseen ja se olisi tukenut myös hänen osallisuuttaan. Käytännössä meillä ei ollut enää aikaresursseja tehdä enempää, koska työtä olisi tuolloin ollut liikaa.

Jäimme miettimään kirjan huoltoasioita. Eli Celian kirjastossa he huoltavat tarvittaessa kirjoja. Käytännössä iltapäivätoiminnan työntekijän tulee osata ja olla motivoitunut huoltamaan kirjoja. Kirjan puhtaana pito jää henkilökunnan ratkaistavaksi. Luotamme että iltapäivätoiminnan työntekijät huolehtivat ennen kirjan lukua tarpeellisesta käsihygieniasta. Kirjassa on paljon huovutettuja osia ja huopa on materiaalina antibakteerinen eli likaa hylkivä materiaali. Sivut oli tarkoitus tehdä enstex-kankaasta, jolloin ne olisivat olleet pyyhittävissä. Emme kuitenkaan löytäneet sopivan sävyistä kangasta tähän tarkoitukseen, joten valitsimme vahvan puuvillasekoitekankaan. Sivut ovat irrotettavissa ja tarpeen mukaan pestävissä. Jälkeenpäin ajatellen olisi ollut hyvä hankkia pyyhittävä enstex kangas, vaikka se olisi tarkoittanut pientä viivettä koskettelukirjan valmistamisen aloittamisessa.

Koemme, että koskettelukirja oli tarpeellinen tälle ryhmälle, koska sen myötä lapsi sai mahdollisuuden vuorovaikutuksen ja osallisuuden kautta tulla nähdyksi, kuulluksi ja kokea iloa. Näin lapsi sai tärkeän hyvinvointikokemuksen. Olisikin tarpeen kehittää koskettelukirjojen saatavuuden helpottamista erityisen tuen tarpeessa oleville lapsille. Celialta voi lainata kirjoja, mutta kirjat ovat sielläkin kysytyjä, joten saatavuus ei kata mielestämme kirjojen tarvetta. Koskettelukirjojen valmistus on hyvin aikaa vievää, joten pohdimme miten käytännön tasolla olisi mahdollista saada riittävästi koskettelukirjoja kouluikäisten kehitysvammaisten käyttöön. Kirjalle tuli käyttämistämme materiaaleista hintaa noin 60-70 euroa, joten materiaalikustannukset olivat kohtuulliset, mutta työn kustannukset olisivat olleet korkeat. Käytännössä tällaisen kirjan saaminen ryhmään onnistuu pelkästään erilaisien projektien kautta. Olisi hienoa, jos hanketyö joskus laajenisi pienten lasten IKIOMA-hankkeen tyyppiseksi, jolloin oman esteettömän kirjan saaminen erilaisiin ryhmiin olisi mahdollista. Tuolloin voisi hankkeen rahoituksen turvin käsityötaitoiset ihmiset innostua auttamaan niin, että kouluikäiset kehitysvammaiset lapset ja muut erityistä tukea tarvitsevat lapset saisivat enemmän kirjoja käyttöönsä.

LÄHTEET

Tuomi, J & Sarajärvi, A 2009. Tutkimus ja sisältöanalyysi. Helsinki: Tammi.

Burakoff, K. Toimiva vuorovaikutus. Viitattu 11.5.2020, [http://papunet.net/fileadmin/muut/vuorovai-
kutus/toimiva_vuorovaikutus_01.pdf](http://papunet.net/fileadmin/muut/vuorovai-
kutus/toimiva_vuorovaikutus_01.pdf).

Celia 2017. Opas koskettelukirjan käyttäjälle. Viitattu 9.2.2020, [https://www.celia.fi/wp-con-
tent/uploads/2017/10/Opas-koskettelukirjan-lainajille-web.pdf](https://www.celia.fi/wp-con-
tent/uploads/2017/10/Opas-koskettelukirjan-lainajille-web.pdf).

Celia 2020. Opas koskettelukirjan tekijöille. Viitattu 9.2.2020, [https://www.celia.fi/wp-con-
tent/uploads/2018/10/koskettelukirja-teko-opas-10092018.pdf](https://www.celia.fi/wp-con-
tent/uploads/2018/10/koskettelukirja-teko-opas-10092018.pdf).

Hakonen, V 2017. Koskettavia kirjoja, tuntuja tarinoita- Näkövammaisten lasten koskettelukirjat Suomessa 1984-2014. Helsingin yliopisto. Teologinen tiedekunta. Pro gradu tutkielma. Viitattu 16.2.2020, [https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/191477/HakonenMiinaPro-
Gradu.pdf?sequence=2&isAllowed=](https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/191477/HakonenMiinaPro-
Gradu.pdf?sequence=2&isAllowed=).

Hallikainen, T., Ikonen, E., Järveläinen., Kurki, A., Louhela, M., Piironen, R., Monto-Puusti, K & Uramo, M 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulujen ammattijärjestö Talentia ry.

Heiskanen, N 2019. Teoksessa Pihlaja, P & Viitala, R (toim.) Varhaiserityskasvatus. 2. päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 97.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2018. Tutki ja kirjoita. 22. painos. Helsinki: Tammi.

Holstein, I. 2016. Koskettelukirjat – mitä ne ovat ja kenelle ne on tarkoitettu? Viitattu 9.2.2020, <https://www.celia.fi/Blogi/koskettelukirjat-mita-ne-ovat-ja-kenelle-ne-on-tarkoitettu/>.

Hyytiäinen, M., Kokko, L., Mäki, M., Pietiläinen, E & Virtanen, P 2014. Vaikeavammaisten opetus. Esikoulusta peruskoulun päättymiseen. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Optike.

Ihmisoikeusliitto. YK:n ihmisoikeuksien yleismaallinen julistus. Viitattu 16.7.2020, <https://ihmisoi-keusliitto.fi/ihmisoi-keudet/ihmisoi-keuksien-julistus/>.

Isola, A-M, Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S & Keto-Tokoi, A 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveysten- ja työhyvinlaitos. Työpa-
peri 33/2017. Viitattu 15.2.2020, https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1.

Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H. 2013. Kehitysvammaisuus. 5.-6. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Kauppila, R.A 2011. Vuorovaikutustaidot ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja op-
pilaille.3.painos (1.painos 2005) Jyväskylä: PS-kustannus.

Kehitysvammaliitto 2020. Kehitysvammaisuus. Viitattu 8.2.2020, [https://www.kehitysvamma-
liitto.fi/kehitysvammaisuus/](https://www.kehitysvamma-
liitto.fi/kehitysvammaisuus/).

Keltikangas- Järvinen, L 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L 2008. Temperamentti, stressi ja elämäntilanne. Kolmas painos. Helsinki: WSOY.

Ketonen, R., Kontu, E., Lahtinen, R., Pesonen, H & Tuomi, E 2019. Kehitysvammaisuus, autismi-
kirjo ja lapsen tuen tarve. Teoksessa Pihlaja, P & Viitala, R (toim.) Varhaiserityiskasvatus. 2, päivi-
tetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 288, 289-290, 294.

Ketonen, R., Palmroth, A., Röman, M., Salmi, P & Poikkeus, A-M 2011. Kieli ja kommunikaatio.
Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T & Ketonen, R (toim.) Joko se puhuu, kielenkehityksen
vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS- kustannus, 181.

Laajalahti, A 2014. Vuorovaikutusosaaminen ja kehittyminen tutkijoiden työssä. Jyväskylän yli-
opisto. Humanistinen tiedekunta. Väitöskirja. Viitattu 17.7.2020, [https://jyx.jyu.fi/bitstream/han-
dle/123456789/43093/978-951-39-5618-9_vaitos29032014.pdf?se](https://jyx.jyu.fi/bitstream/han-
dle/123456789/43093/978-951-39-5618-9_vaitos29032014.pdf?se).

Lehtinen, U., Haapala, M. & Dahlström, R-M. 1993. Aistien avulla oppimaan. Tampere: Tammerpaino.

Mahlamäki, P 2015. YK:n yleissopimus vammaisten ihmisten oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Viitattu 16.7.2020, https://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf.

Merikoski, H & Pihlaja, P 2019. Puheen ja kielen kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Pihlaja, P & Viitala, R (toim.) Varhaiserityskasvatus. 2. päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 201.

Mielenterveystalo.fi .2020 Tietoa kehitysvammaisten mielenterveydestä Viitattu 9.7.2020 https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/oppaat/tietoa_kehitysvammaisten_mielen.

MIELI Suomen Mielenterveys ry. Vuorovaikutustaitoja voi oppia. Viitattu 11.5.2020, <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/ihmissuhteet/vuorovaikutustaitoja-voi-oppia>.

Mäki, S & Arvola, P 2009. Satu hoitaa lapsen mieltä. Teoksessa Mäki, S & Arvola, P (toim.) Satu kantaa lasta. Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1. Helsinki: DUODECIM, 22-23, 28-29, 38-40.

Mäkinen, P. & Raatikainen, E. & Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.

Nykyaikaisen oppimistutkimuksen taustaa. Piaget'n käsitys oppimisesta. Suomen virtuaaliyliopisto. Viitattu 14.7.2020, http://tievie oulu.fi/verkkopedagogiikka/luku_3/piagetin_kasitys.htm.

Nykänen, M 12.10.2018. 4-vuotiaalle näkövammaiselle Olavi Odedeyille kuvia tärkeämpää on se, miltä asiat tuntuvat – "Mieluisin on pehmeä, kanin turkkia muistuttava karva, jota voidaan hivellä poskea vasten". Viitattu 9.7.2020, <https://yle.fi/uutiset/3-10446266>.

Opetushallitus. Aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet 2011. Viitattu 10.2.2020. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/131412_po_aamu_ja_iltapaivatoiminnan_perusteet_2011.pdf.

Papunet 2020. Puhetta korvaava kommunikointi AAC. Viitattu 11.7.2020. <https://papunet.net/tietoa/puhetta-korvaava-kommunikointi-eli-aac>.

Perustuslaki 11.6.1999/739.

Pihlaja, P & Viitala, R 2019. Varhaiserityiskasvatus suunnannäyttäjänä. Teoksessa Pihlaja, P & Viitala, R (toim.) Varhaiserityiskasvatus. 2. päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 12.

Raatikainen, E., Rahikko, A., Saarnio, & Vepsä, P 2019. Ammattina sosionomi. 3. uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Rinne, R., Kivirauma, J & Lehtinen, E 2015. Johdatus kasvatustieteisiin. 8., uudistettu painos Jyväskylä: PS- kustannus.

Shier, H 2001. Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. Children & Society. Children and society Volume 15. 107-117. Viitattu 3.3.2020, https://www.researchgate.net/publication/233551300_Pathways_to_participation_Openings_opportunities_and_obligations.

Siljander, P 2016 Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen. Peruskäsitteet ja pääsuuntauksset. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

THL 2019. Vammaispalvelujen käsikirja. Vammaisen lapsen oikeudet. Viitattu 11.7.2020, <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisen-lapsen-oikeudet>.

Tieteen termipankki 2020. Sosiokulttuurisen oppimisen teoria. Viitattu 14.7.2020, https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kasvatustieteet:sosiokulttuurinen_teoria.

Vernerinet. 2020. Mitä kehitysvammaisuus on? Viitattu 8.2.2020, <https://verneri.net/yleis/mita-kehitysvammaisuus-on>.

Viitala, R 2019. Inklusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa Pihlaja, P & Viitala, R (toim.) Varhaiserityskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus, 63-66.

Vilén, M., Leppämäki, P & Ekström, L 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. 3., uudistettu painos, 2008. Helsinki: WSOY.

Vilka, H & Airaksinen, T 2004. Toiminnallisen opinnäytetyön ohjaajan käsikirja. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Vilka, H 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vuoti, K, Burakoff, K & Martikainen, K 2009. Jokainen hetki on mahdollisuus. Tutkimus OIVA-hankkeen yhteisöllisen työskentelytavan vaikutuksista. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, Tikoteekki. Viitattu 11.5.2020. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/jokainen-hetki-on-mahdollisuus.pdf>.

Yleissopimus lasten oikeuksista 1991/ 60.

PALAUTE/ KYSELYLOMAKE

Vastaa kysymyksiin sen mukaan miten suurin osa kirjan lukukerroista meni. Jos joissakin kohdissa on sekä kyllä että ei vastauksia kahden viikon kokemuksen perusteella, rastita se, joka oli enemmän "totta". Alapuolella olevaan lisätietoja tai muita huomioita kohtaan voit kirjoittaa halutessasi tarkennusta.

Laita rasti **kaikkiin** omasta mielestäsi toteutuneisiin vaihtoehtoihin.

1. Miten usein olet käyttänyt kirjaa lasten kanssa viimeisen kahden viikon aikana?

Joka päivä	
Pari kertaa viikossa	
Yhden kerran viikossa	
Pari kertaa kahden viikon aikana	
Yhden kerran kahden viikon aikana	
En kertaakaan	

Lisätietoja tai muita huomioita:**2. Kirjan kuvat tukivat kommunikointia:**

Paljon	
Hieman	
Ei lainkaan	

Lisätietoja tai muita huomioita:

3. Oliko vuorovaikutuksenne kirjan lukemishetkellä mielestäsi:

Läsnä olevaa	
Lasta kuuntelevaa	
Turvallista	
Ei mitään edellisistä	

Lisätietoja tai muita huomioita:

--

4. Lapsi kuunteli, kun kirjaa luettiin

Kyllä	
Ei	

Lisätietoja tai muita huomioita:

--

5. Lapsen mielipiteiden huomioiminen:

Lapsi oli kiinnostunut yhdestä kirjan asiasta tai sivusta	
Lapsi oli kiinnostunut muutamasta sivusta	
Lapsi oli kiinnostunut kaikista kirjan sivuista	
Lapsi ei ollut lainkaan kiinnostunut kirjasta	

Lisätietoja tai muita huomioita:

--

6. Halusiko lapsi kosketella kirjaa?

Kyllä	
Ei	

Lisätietoja tai muita huomioita:

--

7. Osoitteliko lapsi kirjan kuvia tai osoittiko hän muuten mielenkiittoa kirjaa kohtaan?

Kyllä	
Ei	

Lisätietoja tai muita huomioita

--

8. Toivoiko lapsi kirjaa luettavaksi?

Kyllä	
Ei	

Lisätietoja tai muita huomioita:

--

9. Kieltäytyikö lapsi kirjan lukemisesta?

Kyllä	
Ei	

Lisätietoja tai muita huomioita:

10. Mitä hyvää ja huonoa kirjassa oli?

Miten muuttaisit kirjaa?

Kiitos vaivannäöstäsi!

URHO-KARHUN SEIKKAILU

Oli aikainen aamu ja pikkuinen Urho-karhu heräsi kotipesässään. Äiti- karhu vielä nukkui. Aurinko paistoi ja ilma oli lämmin

”Mitähän minä tekisin?” Urho mietti. Hän päätti lähteä pienelle kävelyretkelle kotipesän lähelle metsään.

Jonkin matkaa käveltyään Urho tuli joen rantaan. Joessa uiskenteli isoja kaloja. Urho jatkoi matkaa kalojen perässä jokea eteenpäin, kunnes häntä alkoi väsyttää ja nälkäkin jo oli.

Urho katseli ympärilleen ja näki sinisiä mustikoita kasvavan loputtomiin metsässä. Hän lähti keräämään ja syömään marjoja, kunnes ei enää tiennyt missä oli.

Hän istahti kivelle itkemään. Ylhäältä kuului ystävällinen ääni. Puussa istui suuri lintu, joka kysyi: ”Mikä hätänä pikkuinen karhu?” ”En löydä kotiin”, vastasi Urho surkeana. ”Älä sure, minä autan sinua. Seuraa perässä”, vastasi lintu.

Urho lähti seuraamaan lintua ja kohta alkoikin näyttää tutulta. Äiti- karhu oli herännyt ja ihmetteli, missä hänen pikkuinen Urhonsa oli. Äiti kuuli jo kaukaa Urhon äänen. Urho oli jo unohtanut murheensa ja huuteli innoissaan äidille, kuinka paljon kaloja joessa oli ollut ja kuinka paljon mustikoita metsässä. Äiti torui Urhoa, kun tämä oli lähtenyt yksin seikkailemaan ja he sopivat, että seuraavalle reissulle he lähtevät yhdessä. Äiti oli kuitenkin iloinen, kun Urho oli löytänyt kotiin ja halasi lastaan. Hän antoi Urholle kulkusen kaulaan, jotta kuulisi jatkossa missä Urho kulkee.